

DOPORUČENÍ
ÚSTŘEDNÍ KOMISE PRO OCHRANU ZVÍŘAT

PODMÍNKY CHOVU SAVCŮ
V CIRKUSECH

Zpracovali: RNDr. Dana Holečková, MVDr. Jiří Dousek
Překlad německého dokumentu: Ing. Elena Foffová, CSc.

Vydalo Ministerstvo zemědělství ČR dne 1. 12. 2001

OBSAH

ÚVOD	3
I. ČÁST OBECNÁ	4
A. Rozsah platnosti <i>Doporučení</i>	4
B. Vysvětlení pojmů	4
C. Základní povinnosti chovatele cirkusových zvířat	5
D. Účinnost <i>Doporučení</i>	6
II. ČÁST METODICKÁ	6
A. Metodická pomoc ÚKOZ	6
B. Metodika posuzování chovných zařízení	7
C. Hodnocení cirkusových zařízení v praxi	8
D. Stanovisko ÚKOZ k chovu zvířat v cirkusech	9
III. ČÁST SPECIÁLNÍ (překlad německého dokumentu)	10
A. Chov zvířat v cirkuse	10
1. Obecné zásady	10
2. Systémy chovu	11
3. Přeprava	12
4. Výživa	12
5. Mikroklimatické podmínky	12
6. Zimování	12
7. Veterinární péče	13
B. Výchova, výcvik a trénink zvířat	13
C. Místo trvalého pobytu zvířat	13
D. Zvláštní nároky jednotlivých druhů zvířat	14
1. Kočkovité šelmy	14
2. Velcí medvědi	17
3. Ploutvonožci	19
4. Sloni	21
5. Koňovítí	24
6. Nosorožec tuponosý	26
7. Žirafa	28
8. Velbloudi a lamy	30
9. Tuři	32
E. Stereotypy	34
F. Přeprava cirkusových zvířat	34
G. Výchova a výcvik	36
IV. POUŽITÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA	38
V. PŘÍLOHY	39
Informace o Ústřední komisi pro ochranu zvířat (ÚKOZ)	44

ÚVOD

Ústřední komise pro ochranu zvířat (dále jen „ÚKOZ“) schválila dne 5.12.2001 **”Doporučení ÚKOZ - Podmínky chovu savců v cirkusech”** (dále jen Doporučení). Dokument navazuje na „Doporučení ÚKOZ – Podmínky chovu savců volně žijících druhů v zajetí“ vydaný 1.9.2000. Základem Doporučení byl v obou případech materiál zpracovaný a vydaný v SRN (viz literatura).

Doporučení bylo zpracováno v souladu se **zákonem ČNR č. 246/92 Sb., na ochranu zvířat proti týrání**, ve znění pozdějších předpisů, má sloužit především **pro provozovatele cirkusů a obdobných zařízení a pro chovatele cirkusových zvířat.**

Pro orgány ochrany zvířat je Doporučení metodickou pomůckou.

Chovatelé jsou podle platných předpisů povinni vytvořit přiměřené podmínky pro chovaná zvířata, proto Doporučení vymezuje podmínky tak, aby nedocházelo k naplnění skutkové podstaty podle § 4 písm.c) odsek 3. A § 4 písm. j) zákona OZT a je proto doporučeno pro nové posuzování podmínek u všech chovatelů cirkusových zvířat, kteří hodlají dočasně či trvale provozovat svou činnost na území České republiky včetně zahraničních provozovatelů cirkusů a chovatelů cirkusových zvířat. Orgány povolující provoz zahraničních chovatelů cirkusových zvířat na území ČR zkontrolují zda podmínky chovu savců, jsou v souladu s tímto Doporučením a při nesplnění podmínek vstup zvířat chovaných v nevyhovujících podmínkách, tedy v rozporu se zákonem OZT na území ČR nepovolí.

Vydané Doporučení dále vychází z povinnosti chovatelů vyplývající z § 4 veterinárního zákona (č.166/1999 Sb.) a je podkladem pro orgány veterinární správy při posuzování, zda zvířata jsou chována způsobem, v prostředí a podmínkách, které vyžadují jejich biologické potřeby, fyziologické funkce a zdravotní stav.

Předkládaný materiál si neklade nároky na úplnost. Předpokládáme, že stejně jako další doporučení ÚKOZ bude novelizován a doplňován podle nových zkušeností i vědeckých poznatků.

Doporučení nabývá platnosti dne 1. ledna 2002.

RNDr. Dana Holečková
předsedkyně výboru na ochranu
volně žijících zvířat ÚKOZ

MVDr. Jiří Dousek
předseda výboru na ochranu
hospodářských zvířat ÚKOZ

I. ČÁST OBECNÁ

A. Rozsah platnosti Doporučení

Doporučení se vztahuje:

na provozovatele cirkusů a obdobných zařízení (podnikatelsky prováděné westernové a „historické“ produkce se zvířaty), chovatele cirkusových zvířat a zvířat používaných při veřejných vystoupeních a to v případě, že je se zvířaty pravidelně pracováno v manéži nebo na jevišti nebo v jiném podobném předváděcím prostoru (aréna, apod.) anebo jsou zvířata pravidelně cvičena pro přípravu a provedení výkonu v divadelním a varietním představení, filmu, televizním programu a podobně.

Doporučení se nevztahuje:

- a) na chovatele, kteří chovají volně žijící zvířata, s nimiž není pracováno v manéži, na jevišti nebo na jiném veřejném vystoupení nebo s nimi není pravidelně cvičeno,
- b) na zoologické zahrady.
- c) na cirkusová zvířata chovaná dočasně podle **podmínek stanovených příslušným orgánem veterinární správy (dále OVS) podle zvláštních předpisů (veterinární zákon č.166/1999 Sb.)** v místech přechodného ustájení, např. při karanténě, při prodeji apod.

Na chovatele podle odst. a) a b) se vztahuje „Doporučení ÚKOZ - Podmínky chovu savců volně žijících druhů v zajetí“, které je platné od 1.9.2000,

Pro chovatele podle odst. c) stanovují příslušné orgány veterinární správy, obvykle městské nebo okresní veterinární správy (dále jen „OVS“) podmínky vycházející z nutného prostorového omezení, obvykle se jedná o uzavřený prostor splňující minimálně 30% nároku stanoveného tímto Doporučením, je však třeba stanovit a kontrolovat nezbytnou dobu po kterou zvířata v takových prostorách setrvávají.

B. Vysvětlení pojmů

V tomto Doporučení se rozumí pojmem:

a) **Volně žijící zvíře** zvíře druhu, který se vyskytuje nebo se vyskytoval volně v přírodě a také jedinec stejného druhu držený v zajetí pokud není podle zvláštních předpisů (zák. 166/1999 Sb.) považováno za zvíře hospodářské (farmový chov).

b) **Nebezpečný druh zvířat** je takový druh, který vzhledem ke svým biologickým vlastnostem má zvláštní nároky, může ohrozit zdraví a život člověka, který se pak může dopustit týrání jedince tohoto druhu (*viz § 3 písm. h zákona ČNR č. 246/92 Sb., na ochranu zvířat proti týrání*); nebezpečné druhy zvířat stanovilo ministerstvo zemědělství České republiky *vyhláškou č. 75/1996 Sb.*

c) **Cirkusové zvíře** je takové zvíře, které je drezúrováno a používáno k veřejnému vystoupení v cirkuse a v obdobném zařízení.

d) **Provozovatel cirkusu** je fyzická nebo právnická osoba, která je chovatelem cirkusových zvířat nebo chovatele cirkusových zvířat se zvířaty najímá.

e) **Cirkus** je putovní nebo stálé zařízení, v němž jsou zvířata držena zcela nebo především za účelem předvádění drezúry pro veřejnost, za cirkus se považují i další podobná zařízení,

zejména varieté, westernové produkce a předvádění drezúry jednotlivých zvířat včetně „historické“ produkce se zvířaty.

f) **Chovatel cirkusových zvířat** je fyzická nebo právnická osoba, která jako podnikatel používá anebo cvičí zvířata pro veřejné vystoupení, včetně zvláštního výcviku a triků (dále jen „drezúra“) pro přípravu a provedení výkonu zvířete v divadelním a varietním představení, filmu nebo televizním programu. Za tímto účelem je chová nebo drží (dále jen „chová“), provádí jejich zvláštní výcvik (drezúru), má k tomu účelu potřebné vybavení a zařízení, včetně vybavení pro péči o zvířata a jejich pohodu při ustájení a při jejich přepravě.

g) **Drezúra** je zvláštní způsob výcviku zvířete pro přípravu a provedení triků nebo výkonu v cirkuse, divadelním představení, filmu, televizním programu a podobně.

Drezúru zvířat mohou provádět jen osoby s živnostenským oprávněním na živnost vázanou ve skupině 214 „drezúra zvířat“ podle živnostenského zákona (č. 455/1991 Sb.)

C. **Základní povinnosti chovatele cirkusových zvířat** (viz platné předpisy)

V této kapitole upozorňujeme na základní povinnosti chovatelů cirkusových zvířat, které vyplývají ze současných platných právních předpisů.

Každý, kdo chová volně žijícího savce v cirkuse bude nadále **respektovat podmínky uvedené v tomto Doporučení** a dodržovat další ustanovení **zákona na ochranu zvířat** proti týrání (č. 246/1992 Sb.) Proto provede organizační opatření, materiální dovybavení a úpravu svých zařízení k chovu zvířat, zejména o zařízení mobilních výběhů.

Chovatel cirkusových zvířat zároveň respektuje, že:

- 1) **zvláště chráněné živočichy** (Zákon na ochranu přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů) je zakázáno chovat v zajetí. Výjimku uděluje příslušný orgán ochrany přírody. **Nalezení hendikepovaného jedince** zvláště chráněného druhu je **nutno oznámit příslušnému orgánu ochrany přírody** (okresní úřad, správa chráněných parků),
- 2) chov **nebezpečných druhů zvířat** (stanovených vyhláškou 75/1996 Sb.) **povoluje** na základě předložené žádosti **Okresní veterinární správa (OVS)** v místě původního stanoviště,
- 3) chov jedinců druhů, které jsou podle Zákona o myslivosti (23/1992 Sb.) **zvěří**, je podmíněn souhlasem (dle § 19 odst. 4 tohoto zákona) Ministerstva zemědělství a Ministerstva životního prostředí. **Nalezení hendikepovaného jedince patřícího podle předpisů mezi zvěř** (viz příloha) **je nutno nahlásit mysliveckému hospodáři** nejbližší honitby,
- 4) podle § 5 odst. 2 písm a) veterinárního zákona oznámit příslušné OVS v místě původního stanoviště u chovatelů zahraničních v OVS příslušné místo vstupu na území ČR nejméně 30 dnů předem **zahájení a ukončení podnikatelské činnosti**. Příslušná OVS při uvedených případech stanoví, kontroluje a dozoruje podmínky takového chovu,
- 5) vyžádat si v územním, stavebním a kolaudačním řízení osvědčení podmínek formou **závazného posudku orgánu státní veterinární správy**. Toto ustanovení se vztahuje zejména na budování stálých stanovišť (zimovišť) pro ustájení, výcvik nebo odpočinek cirkusových zvířat, která rovněž musí splňovat podmínky tohoto Doporučení respektive „Doporučení ÚKOZ – Podmínky chovu savců volně žijících druhů v zajetí“ vydaný 1.9.2000,

- 6) chovatel cirkusových zvířat je povinen zajistit a dokladovat provádění úkonů **veterinární péče** podle zvláštních předpisů (zákon č.166/1999 Sb.,“veterinární zákon“,v platném znění). Toto Doporučení se na stanovení podmínek veterinární péče a veterinárního dozoru nevztahuje.
- 7) dodatečně bude zvláštním předpisem upravena **přeprava zvířat**, kdy bude muset chovatel cirkusových zvířat zpracovat plán cesty, který potvrdí před zahájením přepravy OVS v místě odjezdu, a po ukončení cesty OVS v místě určení. Potvrzené kopie **Plánu cesty** bude muset chovatel cirkusových zvířat zaslat OVS, které oznámil zahájení své podnikatelské činnosti. *V současné době (prosinec 2001) nejsou postupy a podmínky stanoveny.*
- 8) chovatel cirkusových zvířat je povinen provádět **asanaci a likvidaci odpadů** při průběžné neškodné asanaci prostředí nebo případném úhynu zvířat a likvidaci odpadů živočišného původu a ostatních odpadů podle zvláštních předpisů (zák.č.166/1999 Sb, zákon o odpadech).

D. Účinnost Doporučení

Dnem zveřejnění tj. od 1. 1. 2002 nabývá toto Doporučení platnost a vztahuje se na každého chovatele cirkusových zvířat, při plnění zde uvedených podmínek ve smyslu výživy, klimatických a sociálních potřeb zvířat, odchytu, transportu apod.

Po nabytí účinnosti Doporučení, tj. od **1.9.2002** se požaduje na osobách, která zřizují nová nebo rekonstruují stará zařízení pro chov cirkusových zvířat, plnit všechny uvedené podmínky, tj. včetně nároků na prostor a zařízení výběhů. Doporučení je zároveň třeba respektovat při posuzování dosud neschváleného a nově budovaného zařízení a vybavení.

Každý zahraniční cirkus, pro jehož hostování a pobyt v České republice, bude vydáno povolení **po 1.9.2002**, musí bez výhrady splňovat všechny podmínky stanovené tímto Doporučením.

Přechodná opatření

Pokud byly chovateli cirkusových zvířat pro vybavení a zařízení, které provozuje v České republice, v předchozím období stanoveny podmínky OVS (obvykle na základě odborného posudku) pro chov zvířat včetně podmínek pro ochranu zvířat a jejich pohody předloží na vyžádání orgánu ochrany zvířat uvedený písemný dokument. Takto schválené podmínky, pokud nevyhovují podmínkám uvedeným v tomto Doporučení, musí chovatel cirkusových zvířat upravit nejpozději **do konce přechodného období tj.do 31.12.2005.**

II. ČÁST METODICKÁ

A. Metodická pomoc ÚKOZ

Ve zvláštních případech, zejména tehdy, pokud nejsou splněny podmínky stanovené tímto doporučením a vyžaduje to zvláštní zřetel, může si OVS vyžádat zpracování znaleckého posudku a vyjádření k podmínkám chovu. ÚKOZ pro takové případy doporučí odborníky nebo záležitost posoudí v rámci svého **výboru pro ochranu volně žijících zvířat**, kterému tato problematika odborné činnosti náleží. Také v případech chovu druhů zvířat, které nejsou v dokumentu uvedeny, je třeba konzultovat podmínky chovu přímo s tímto orgánem.

B. Metodika posuzování chovných zařízení

Při posuzování chovu zvířat v cirkusech a podobných zařízeních se musí přihlížet k zvláštním podmínkám těchto zařízení. V zásadě se v cirkusech mají chovat jenom taková zvířata, která budou pravidelně – tj. denně – zaměstnána a mohou být v cirkusových podmínkách přiměřeně zaopatřena a bez úhony přepravována.

Při posuzování podmínek je třeba mít na zřeteli, že pro zachování fyziologických funkcí zvířat a zajištění biologických potřeb jsou důležité nejen prostorové nároky, ale při péči o zvířata je třeba vytvářet podmínky materiálního i nemateriálního charakteru k zabezpečení jejich pohody (welfare), zejména:

- zvířatům vytvářet předpoklady pro **uspokojování jejich biologických potřeb** (příjem a kvalita potravy, rozmnožování, péče o srst, hra aj.) a **zabránit jejich stresu, nuditě a vzniku stereotypií** vybavením chovných prostor (úkryty, kmeny, větve, pohyblivé pomůcky apod.);
- při volbě velikosti plochy pro chov, prostory přiměřeně zvětšit při potřebách vycházejících z prostorových potřeb jedince; u skupin, **přihlédnout k přirozené agresivitě jedinců**, která může být vázána na stádium pohlavního cyklu, ochranu mláďat apod.; tam kde je to nezbytné, je třeba zvířata vizuálně, zvukově nebo prostorově oddělit;
- při úpravě chovných prostorů brát v úvahu, vedle dále uvedených hledisek, především **zajištění přirozené funkce pohybového aparátu** a to jak při pohybu tak i odpočinku zvířat, různých nároků na teplotní podmínky (prostor s vymezením pro zchlazování a "slunění" – vyhřívání, koupel apod.) velikost jedince;
- u druhů z chladných klimatických oblastí zabezpečit **možnosti ochlazení**, naopak pro druhy z tropického pásma **zajistit požadované teploty** a další hodnoty mikroklimatu;
- při zřizování prostor pro zvířata je nutné zvážit **vhodnost materiálu** (vyloučení možnosti poranění, toxicity povrchové úpravy, případně vzniku elektrostatického náboje, volba barev); jako podestýlka nebo podkladový materiál může být použit pouze netoxický, podle možnosti co nejméně prašný, vlhkost absorbující materiál, který není zdrojem původců nebo příčinou onemocnění (dráždění povrchu těla, požívání nevhodné podestýlky, druhu nátěru, technických plnidel a lepidel apod.), větrání by mělo zabezpečit výměnu vzduchu a udržení podmínek mikroklimatu zejména požadované vlhkosti;
- délka doby a intenzita **osvětlení** a spektrum světla by mělo odpovídat oblasti výskytu a etologii daného druhu; u pralesních druhů je nutný požadavek na zastínění části prostoru zejména v letním období;
- způsob **vytápění** přizpůsobit potřebám jednotlivých druhů a vyloučit možnost popálení zvířat;
- **krmení** by mělo odpovídat druhu zvířete a dostupnosti vhodné druhu potravy, krmná zařízení by měla být snadno dostupná pro zvíře i pro obsluhu a měla by být udržována v čistotě;
- **napájení** případně **koupání**, množství a teplota vody se obvykle řídí dle ročního období; je třeba přihlížet i k nárokům zvířat na kvalitu vody, pitná voda podle vyhlášky 376/2000 Sb. nemusí svou kvalitou (úprava, chlorování) vyhovovat.

Prostory pro zvířata včetně jejich úkrytů by měly být snadno přístupné a čistitelné, v souladu s veterinárními předpisy musí být stanoveny podmínky průběžné dezinfekce, případně dezinfekce a deratizace (tzv. DDD) zařízení, včetně volby nedráždivých prostředků

DDD a postupů vylučujících nadměrné působení stresových vlivů (nežádoucí dráždivé pachy, vlhkost atd.). Mobilní prostory k ustájení zvířat musí být provedeny a používány tak, aby z něho přepravovaný náklad nevypadával, nevytéká nebo jinak neohrožoval prostředí a přitom, aby splňovaly podmínky pro pohodu zvířat (nepropustné ale nekluzké podlahy apod.)

Stanovené parametry prostředí a klimatu musí být vhodným způsobem kontrolovatelné a zařízení proto musí být vybaveno příslušnými pomůckami (teploměry, automatickými spínači přístrojů atd.).

Pro správné provozování chovu musí být zabezpečeny v přiměřeném rozsahu i **pomocné prostory** pro přepravu a skladování krmiv, podestýlky, pomůcek a pod.

V některých případech s chovem základních druhů souvisí i podmínky chovu dalších druhů zvířat, která se využívají ke krmení. I krmná zvířata musí však být chována a zabezpečována o ně péče v souladu s uváděnými předpisy, zejména zákonem na ochranu zvířat proto týraní (č. 246/92 Sb.) a veterinárním zákonem (č. 166/99 Sb.)

Vždy je třeba trvat na povinnosti osob, které zvířata chovají **§13 odst. 1 zák. č. 246/92 Sb., na ochranu zvířat v platném znění**, která **ukládá učinit opatření proti úniku zvířat**. Je třeba vnímat, že změna prostoru, včetně útěku zvířete, je pro něj značným stresem. Tento stres je potencován pronásledováním zvířete, proto je třeba takovým situacím předcházet.

C. Hodnocení cirkusových zařízení v praxi

Při hodnocení chovu cirkusových zvířat a cirkusových zařízení v praxi je nutno vycházet nejen ze splnění podmínek v odborné části tohoto Doporučení, ale je třeba dbát ve smyslu v této kapitole uvedených zásad na následující:

- *fyzický i psychický stav zvířat,*
- *schopnost zvířat se v chovných podmínkách množit a přirozeně odchovávat mláďata,*
- *pokud nebudou zvířata schopna odchovávat mláďata přirozeně, zjišťovat důvod - nemusí to být vždy jen podmínkami chovu (např. velmi mladé či naopak velmi staré samice nemají někdy mléko, nezkušenost prvorodiček, stejně tak regulace populace dočasným zastavením reprodukce, apod.),*
- *stáří zvířat a jejich zdravotní stav, který může mít vliv na schopnosti využívání chovného zařízení (např. zvíře s poruchou lokomoce může zdánlivě vykazovat stereotypní chování, kterým však jen nahrazuje neschopnost normálního pohybu). Obdobně stereotypní chování vykazuje zvíře dlouho držené v nedostatečném prostoru a to i po přemístění do zařízení s dostatkem prostoru,*
- *stáří chovného zařízení a záměr majitele jej měnit,*
- *vybavení chovného zařízení např. ve vertikálním směru, kdy může plošně relativně malé zařízení být výrazně zvětšeno a poskytovat některým druhům (např. stromovým) daleko vhodnější možnosti přirozeného pohybu,*
- *klimatické podmínky zařízení a zajištění vhodného vytápění, je-li potřebné,*
- *možnost propojení vnitřních i venkovních prostor v závislosti na počasí a možnost volného pohybu zvířete mezi těmito prostory (u některých druhů je to vysloveně žádoucí, u jiných by to pro ně mohlo být nevhodné),*
- *zajištění stínu či slunce opět v závislosti na přirozených potřebách zvířat (např. noční zvířata slunce nepotřebují),*
- *způsob podávání krmení a jeho kvalita, obdobně možnosti napájení,*
- *možnost bezpečného ošetřování (u řady zvířat k nimž nelze vstupovat),*
- *čistota ubikací a výběhů, provádění úklidu,*
- *zajištění odborného zoologického dohledu a veterinární péče včetně neimbredního chovu,*

- trvalé udržování stanovených podmínek chovu,
- kvalifikaci ošetřovatelů a drezérů zvířat.

D. STANOVISKO ÚKOZ K CHOVU ZVÍŘAT V CIRKUSECH

Ústřední komise na ochranu zvířat prosazuje v souladu s platnými mezinárodními i našimi předpisy podmínky pohody zvířat a jejich ochranu před utrpením, proto **odmítá chov a využívání nedomestikovaných druhů savců v cirkusech a podobných zařízeních**. Požaduje, aby k veřejným vystoupením, vyjma veřejných vystoupení jejichž podmínky jsou upraveny zvláštními předpisy (např. v zákonu č. 23/1993 Sb. o myslivost v platném znění - sokolnictví, zákon o zoologických zahradách) nebyly cvičeny a používány volně žijící druhy zvířat.

Doporučuje proto omezit chov a drezúru na druhy domácí nebo domestikované a pro naše podmínky přesto exotické (např. lamy, velbloudy, jak domácí) a jejich drezúru provádět v souladu s jejich fyzickými a biologickými schopnostmi, které nesmějí překračovat jejich síly a musí být prováděny tak, aby pro ně tento výcvik, veřejné vystoupení či podobné účely, stejně jako jejich držení a přeprava, nebyly spojeny s bolestí, utrpením nebo jiným poškozením.

Speciální část (III.) tohoto Doporučení uvádí v kapitole D (Zvláštní nároky jednotlivých druhů zvířat) výčet druhů a skupin, u nichž stanovuje podmínky chovu.

ÚKOZ zcela odmítá a prosazuje i s ohledem na ohrožení v přírodě chov a drezúru v cirkusech a obdobných zařízeních následujících druhů uvedených v kapitole D : žiraf, nosorožců, zeber a divokých oslů, bizonů, jiných turů nežli domácích a divokých druhů šelem. Dále odmítá chov a drezúru všech v kapitole D neuvedených druhů, zejména primátů a vodních savců včetně delfínů.

ÚKOZ požaduje, aby chov uvedených druhů nebyl v cirkusech a podobných zařízeních povolován a aby nebyl povolován vstup zahraničním cirkusům, které chovají uvedené druhy. Současně prosazuje i zákaz rozmnožování výše uvedených druhů chovateli cirkusových zvířat.

ÚKOZ vzhledem k negativně působícím nepříznivým vlivům při opakovaném přemísťování a přepravě zvířat, porušování přirozeného biorytmu zvířat, nemožnosti adaptace na ustálené klimatické podmínky, nestálosti kvality napájecí vody, krmiva, trvalému prostorovému omezení a dalších negativních vlivů prostředí, **prosazuje zákaz povolování činnosti mobilních zařízení typu „pojízdných zvěřinců“, exotárií, terárií a akvarií**“, v nichž jsou zvířata trvale umístěna pouze v ustálovacím prostoru přepravních prostředků, kterými jsou také přepravována. Toto stanovisko se **vztahuje i na zvířata chovaná v cirkusech** jako „doprovodné zvířecí expozice (zvěřince)“, pokud se zvířaty není pravidelně pracováno v manéži, na jevišti apod. ÚKOZ proto vyzvala již v roce 2000 obce a příslušné orgány statní správy, aby uvedenou činnost podnikání nepovolovaly.

Následující text (kapitola III. na str. 10 až 38) je překladem odborného posudku "Minimální požadavky na chov savců v cirkusech" (Leitlinien für die Haltung Ausbildung und Nutzung von Tieren in Zirkusbetrieben oder ähnlichen Einrichtungen) vydaného Spolkovým ministerstvem pro ochranu spotřebitelů, výživu a zemědělství a je tudíž zpracován dle odborných znalostí známých autorům v době zpracování. V textu byly pouze upraveny odkazy na právní předpisy platné v ČR a názvosloví druhů používané v ČR.

III. ČÁST SPECIÁLNÍ

A. CHOV ZVÍŘAT V CIRKUSE

1. Obecné zásady

Obecné zásady chovu zvířat, které vyplývají ze zákona o ochraně zvířat, platí v plné míře také pro cirkusová zvířata.

Za základ pro posouzení chovů zvířat v cirkusech je třeba zásadně brát znalecké „Doporučení ÚKOZ – Podmínky chovu savců volně žijících druhů v zajetí“ (dále jen „Doporučení pro savce“), které uveřejnilo Ministerstvo zemědělství ČR dne 1.9.2001. Nedodržení minimální velikosti výběhu podle Doporučení pro savce je možné omluvit jedině tehdy, jestliže je chované zvíře denně zaměstnáváno činností, která je přiměřená jeho potřebám.

Každodenní přiměřené zaměstnání je dáno kromě jiného výcvikem, tréninkem anebo předváděním zvířat v manéži. Musí být pestré a pro zvířata prospěšné.

Kromě toho je přiměřené zaměstnání dané pozitivním vztahem člověk – zvíře a také spektrem podnětů, které se denně mění. Údaje o druhu a rozsahu zaměstnání jsou uvedeny v části o zvláštních nárocích jednotlivých druhů (kapitola D).

Každý provozovatel cirkusu a obdobného zařízení a každý chovatel cirkusových zvířat musí zajistit, aby všechna zvířata měla vždy zaručené každodenní zaměstnání.

Odchytky od minimálních požadavků Doporučení pro savce jsou obhajitelné pouze pro druhy zvířat uvedené v části o zvláštních nárocích jednotlivých druhů (kapitola D).

Nedodržení minimálních rozměrů požadovaných v této směrnici je přípustné jenom pro venkovní výběhy a jenom v odůvodněných výjimečných případech.

V jednotlivých odůvodněných případech je možné u zvířat, se kterými se ze zdravotních důvodů anebo kvůli stáří již nepracuje, tolerovat chov v dosavadních podmínkách.

Autoři plně podporují požadavek, aby se v cirkusech anebo mobilních chovech zvířat nedrželi anebo nebyli přepravováni lidoopi, sviňuchy, delfini, dravci, plameňáci anebo tučňáci. Pro chov anebo přepravu těchto zvířat v cirkusech anebo mobilních chovech zvířat by již nemělo být uděleno žádné nové povolení podle zákona o ochraně zvířat.

Autoři kromě toho odmítají udělení nových povolení pro chov anebo přepravu v cirkusech pro nosorožce, protože nosorožci reagují mimořádně citlivě na stres, přepravu a změny v okolí, na které jsou zvyklí. Potřebě pohybu těchto zvířat jakož i požadavkům na strukturu výběhu vhodnou pro daný druh se v cirkusových podmínkách dá stěží vyhovět. Veterinární péče je v cirkusových podmínkách vyloženě problematická.

Autoři dále odmítají také udělení nových povolení pro chov anebo přepravu v cirkusech pro vlky, a to z následujících důvodů:

Vlci žijí ve smečkách. Velikost smečky je závislá na ekologických podmínkách. Ve smečce vznikají různé sociální interakce. Sociální organizace se neustále mění. Vztah mezi alfa zvířetem a podřízenými se mění tak často, že tato zvířata potřebují velké prostory, aby se vyhnula trvalému stresu. Vlci mají velkou potřebu pohybu, kterou v cirkusových podmínkách není možné naplnit.

S přepravou vysoce březích, rodících anebo kojících cirkusových zvířat zásadně není možné souhlasit. Kočkovité šelmy, které zůstávají v brlohu, a zvířata, která jsou přepravována ve svých obydlích, se mohou rozmnožovat v průběhu cestovního provozu jenom tehdy, jsou-li k dispozici podmínky vhodné pro odchov, jako jsou ubikace, výběhy a personál s odbornými znalostmi, a je-li zajištěna péče o mláďata. Přitom je třeba mít na zřeteli, že samice s mláďaty

potřebují úkryt a mláďata mají mít možnost realizovat svou silně vyvinutou potřebu hrát si a pohybovat se. Konkrétní odkazy k této problematice jsou uvedeny v kapitole D (Zvláštní nároky jednotlivých druhů zvířat).

2. Systémy chovu

Kromě vozů pro přepravu zvířat v cirkusech a manéže musí být pro všechna zvířata k dispozici dodatečná technická zařízení (např. verandy, venkovní ohrady anebo kombinované vnitřní i venkovní ohrady), která jim poskytují další plochu, a rovněž další podněty, jako jsou vlivy počasí, různá struktura půdy a podobně. Tato zařízení musí být konstruována tak, aby zvířata nemohla uniknout, a musí být zhotovena z materiálů, které neohroží jejich zdraví. Zvířata musí mít možnost využívat tato zařízení, jakmile se cirkus usadí na svém stanovišti.

Při výpočtu minimální plochy klece je možné započítat verandu jenom tehdy, pokud se jí dá docílit plnohodnotného rozšíření vnitřní klece, např. pomocí vnějších stěn a střechy.

Význam venkovních výběhů pro cirkusová zvířata je následující:

- zvětšení plochy a prostorové struktury pro pohyb a aktivitu vůbec
- zvětšení plochy, aby byly umožněny sociální aktivity anebo dodržení potřebného sociálního odstupu
- zlepšení mikroklimatických podmínek a zdravotního stavu zvířat
- zlepšení přirozeného oděru kopyt a drápů
- zvětšení spektra podnětů (zvědavost, pátrací chování)
- možnost rozšířené nabídky materiálu pro činnost
- zlepšení možnosti pro zaměstnávání zvířete cvičitelem anebo ošetřovatelem
- možnost společného umístění různých druhů zvířat ve společném prostoru (zvýšená nabídka podnětů a činností)
- umožnění smysluplného kontaktu s publikem
- umožnění publiku lépe pozorovat chování typické pro daný druh

Zaměstnání zvířat ve venkovních ohradách je vhodné pro zabránění vzniku stereotypů (o stereotypech pojednává kapitola E).

Manéž musí splňovat následující požadavky:

Jestliže podklad manéže není z přírodní půdy, nýbrž z betonu, asfaltu anebo podobného materiálu, musí být do výše kopyta (cca. 15 cm) pokryt zeminou anebo pískem. Na tento podklad se musí navést stejně vysoká vrstva dřevěných pilin. Jiné materiály lze použít jako podlahu manéže jenom tehdy, pokud jsou tvárné, nepružící, bezpečné pro chůzi a neklouzavé. Tvorbě prachu se musí zamezit vhodnými opatřeními (např. kropením).

V každém cirkusu musí být **dostatečný počet kvalifikovaných ošetřovatelů**, aby bylo zajištěno řádné ošetřování a péče o zvířata.

Sociální organizace vyšších savců závisí nejenom na genetických faktorech, nýbrž v podstatné míře také na prostředí. Je známo, že zvířata, která v přírodě žijí jednotlivě (samotářsky), mohou žít v lidské péči v harmonických skupinách.

Jako u všech zvířat chovaných ve skupinách na relativně malém prostoru je zapotřebí jednotlivé členy skupiny důkladně sledovat. Přitom je třeba dbát zejména na to, aby zvířata nebyla ve svých aktivitách příliš omezována jinými členy skupiny.

3. Přeprava

Také pro přepravu cirkusových zvířat platí příslušné předpisy pro ochranu zvířat. Musí být splněny zejména specifické požadavky jednotlivých druhů na teplotu, světlo a přívod čerstvého vzduchu.

Při prevozu cirkusových zvířat je ovšem třeba přihlížet k tomu, že

- tato zvířata jsou na prevoz zvyklá (výjimka: zvířata, která jsou v cirkusu nová anebo jsou převážena poprvé) a že
- mnoho zvířat se převáží v jejich obydlích (obytných klecích).

Organizaci přepravy, nakládky a vyložení zvířat je třeba zařídit tak, aby zvířata nemusela trávit dlouhou dobu v (uzavřených) dopravních prostředcích.

4. Výživa

Pro výživu cirkusových zvířat platí příslušné předpisy pro ochranu zvířat a předpisy o krmivech (v ČR zákon č. 91/1996 Sb., o krmivech), stejně jako Doporučení pro savce. Je třeba přihlížet zejména k tomu, že krmení neslouží jenom jako přísun potřebných živin. Dávky krmiva (např. větve, sláma atd.) jakož i způsob jeho dosažení je nutné využít jako další možnost zaměstnání zvířat.

Krmivo a pitná voda musí být nabízeny zvířatům hygienicky nezávadným způsobem.

5. Mikroklimatické podmínky

Prostory a zařízení, ve kterých jsou zvířata chována, musí být vybudována, provozována jakož i větrána takovým způsobem, aby v prostoru, kde se zvířata zdržují, byly dosaženy mikroklimatické podmínky odpovídající jejich potřebám a byla minimalizována zátěž škodlivými plyny. Může k tomu přispět například bílá stanová střecha. V případě uzavřených prostor s nuceným větráním (větracím zařízením) musí být zajištěn přívod čerstvého vzduchu i při poruše tohoto zařízení (havarijní větrání). Ve venkovních ohradách (výběžích) může být zapotřebí vytvořit zastíněná místa. Pro zónu, ve které se zvířata zdržují, se požaduje denní světlo. Stany pro zvířata mají propouštět světlo.

Jestliže v chladném období roku není v putovním cirkuse možné vytvořit vhodné mikroklimatické podmínky pro zvířata, která jsou citlivá na chlad, je nutné umístit je v pevném zimovišti, kde je vnitřní klima přizpůsobené jejich nárokům (viz Doporučení pro savce).

6. Zimování

Pro umístění zvířat v době cirkusových prázdnin (včetně zimoviště) platí zásadně požadavky uveřejněné v Doporučení pro savce. Pouze v případech, kdy jsou zvířata každodenně zaměstnána, je možné vycházet z požadavků, které platí pro putovní zařízení. V těchto případech musí být k dispozici vhodné plochy pro výcvik, trénink a práci zvířat.

Venkovní výběhy musí být v době zimování (cirkusových prázdnin – v zimovišti) uzpůsobeny tak, aby byly použitelné i za nepříznivého počasí.

7. Veterinární péče

Pro zvířata musí být zajištěna a doložena přiměřená veterinární péče.

B. VÝCHOVA, VÝCVIK A TRÉNINK ZVÍŘAT

Podle Zákona na ochranu zvířat proti týrání (č. 246/1992 Sb. v platném znění) je výcvik zvířete zakázán v případě, jestliže je s ním pro zvíře spojena značná bolest, utrpení nebo poškození.

Výcvik má probíhat takovým způsobem, který je pro zvíře vhodný. Od takového výcviku se vyžaduje, aby zvíře v lidské péči fyzicky i psychicky stimuloval, obohacoval jeho existenci, přinášel rozmanitost a předcházel nedostatku zaměstnání. Také mimo zkoušky a předvádění by se měl pro zvířata vytvářet rozmanitý denní program pomocí různorodého zaměstnání (viz zkušenosti s „behavioral enrichment – obohacením prostředí“ v zoologických zahradách).

Zdravá zvířata, která jsou cvičena vhodným způsobem, se při výcviku, tréninku nebo předvádění jeví jako hravá, přívětivá, pozorná, uvolněná, pokojná a vyrovnaná.

Zvířata mohou být nasazena jenom přiměřeně podle jejich věku, schopností, výkonnosti a dosaženého stupně výcviku. Nesmí se požadovat výkony, na které zvíře fyzicky nebo psychicky nestačí.

Zvířata, která nebyla cvičena způsobem pro ně vhodným, se jeví jako zaražená, napjatá, nervózní. Je u nich možné pozorovat prvky výhrůžného nebo obranného chování, případně se projevují útekem, uhýbáním, ochranným nebo chlácholivým chováním, působí tedy „bázlivě“. Znamky stresu a neobvyklého rozrušení (zvýšená pulsová a dechová frekvence, třes, pocení, zatahování ocasu, únik výkalů a moče anebo vzrušené, výstražné, či obranné zvuky) se smí objevovat jen zřídka.

Smí se používat jenom přizpůsobená, čistá a bezchybná výstroj, aby nedocházelo k žádným bolestem, trápení anebo poškození. Použití výcvikových (drezurních) pomůcek, které způsobují poranění, je zakázáno. Elektrické výcvikové pomůcky jsou zakázané.

Hodnocení výcvikových metod se musí opírat o přirozeně dané skutečnosti jako vztažný systém: ovlivnění chování člověkem má odpovídat faktorům, působení a interakcím, které vedou k změnám chování ve srovnatelných situacích, když se zvíře musí vypořádat se svým okolím anebo jinými jedinci svého druhu (srovnej kapitolu G „Výchova a výcvik“).

Při zkouškách a představeních je třeba zvířata zatěžovat rovnoměrně v souladu s jejich anatomickými a fyziologickými předpoklady (např. pravidelné měnění ruky a jiné).

V zásadě by zkoušky měly být přístupné veřejnosti.

C. MÍSTO TRVALÉHO POBYTU ZVÍŘAT

Pro zvířata, která už cirkus nevozí a nepředvádí, se vyžaduje doklad o místě jejich trvalého umístění.

Podle právních předpisů pro odstraňování těl uhynulých zvířat se musí mrtvá cirkusová zvířata odklidit neškodným způsobem. Jestliže není známá příčina smrti, je třeba zařídit pitvu a v případě potřeby učinit nutná opatření.

D. ZVLÁŠTNÍ NÁROKY JEDNOTLIVÝCH DRUHŮ ZVÍŘAT

(Druhy zvířat jsou řazeny podle Doporučení pro savce)

1. Kočkovité šelmy

Základní biologické informace

	puma <i>Puma concolor</i>	levhart <i>Panthera pardus</i>	tygr <i>Panthera tigris</i>	lev <i>Panthera leo</i>
Tělesná hmotnost dospělého zvířete (kg)	30-100	30-80	samci: 180-200 samice: 115-185	samci: 150-250 samice: 120-180
Délka hlava – trup (cm)	105-180	95-167	140-280	samci: 170-190 samice: 140-175
Délka ocasu (cm)	60-90	60-97	60-110	samci: 90-105 samice: 70-100
Výška (cm)	56-78	50-75	80-110	80-110
Průměrná délka života v zajetí (roky)	15-18	15-23	18-25	15-25
Pohlavní dospělost (roky)	1,5-2	2,5-4	3-4	samci: 5-6 samice: 3
Březost (dny)	92-96	90-105	90-110	100-116
Velikost vrhu	2-4	2-4	2-4	2-4
Doba odstavení (měsíce)	cca 6	3	3-6	6-7
Sociální chování	žije osaměle kromě doby páření a odchovu mláďat	žije ponejvíce osaměle, někdy v párech anebo v rodinách	žije osaměle kromě doby páření a odchovu mláďat, příležitostně tvoří lovící skupiny	žijí společensky v párech anebo ve smečkách
Zvláštní klimatické nároky	viz Doporučení pro savce			

TYGR (*Panthera tigris*)

Tygr je největší ze všech druhů koček. Je nutné počítat s tím, že jednotlivé poddruhy mají různé nároky, co se týká snášení nízkých teplot. Tygři žijí ponejvíce jednotlivě, příležitostně však tvoří společně lovící skupiny. Tygří páry je možné nalézt v období páření a krátce po něm. Mláďata žijí až do tří let spolu s matkou. Učí se od ní technikám lovu. Tygři žijí v teritoriích, která si proti jiným jedincům svého druhu chrání. Ve volné přírodě se podřízené zvíře stáhne zpět, v zajetí mohou boje o pozici končit smrtelně. Teritoria jsou velmi rozlehlá. Jejich velikost závisí na množství kořisti. Tygři potřebují tedy mnoho pohybu a mají rádi vodu. Tygři mají mimořádné poznávací schopnosti, a proto musí být v zajetí vystaveni různorodým podnětům. V prostředí s nedostatkem podnětů dochází k poruchám chování. Chování tygrů dovoluje jejich skupinový chov.

LEV (*Panthera leo*)

Lvi žijí na polopouštích, stepích, v křovinaté a lesnaté savaně v Africe. Žijí společensky a na určitém teritoriu. Typ společenství, ve kterém žijí, ale závisí na ekologických podmínkách. V Serengeti lvi tvoří smečky a v Kalahari mohou žít jednotlivě anebo v párech. Dospělí lvi mají dlouhé fáze odpočinku. Podle strategie lovu je možné u lvů předpokládat hodně vyvinuté poznávací schopnosti.

LEVHART (*Panthera pardus*)

Levharti se vyskytují jak na suchých savanách, tak v deštných lesech Afriky, v nížinách, na náhorních plošinách a v tropických džunglích Indie, v pohořích Turkmenska a v chladných lesích oblasti Amuru. Proto se vyvinul velký počet poddruhů. Srst je světle žlutě šedá až žlutě červená, zespodu bílá, na hřbetu a po stranách jsou růžice z tmavých skvrn s kolečky kolem nich, která jsou tmavší než základní barva. Černí jedinci jsou často označováni jako „černý panter“. Levharti dobře šplhají. V přírodě žijí obvykle jednotlivě a jenom v době páření se setkávají se svým partnerem opačného pohlaví. Partneři však často zůstávají spolu také po říji.

JAGUÁR (*Panthera onca*)

Jaguáři jsou vnějším zjevem velmi podobní levhartům, jsou však větší, těžší a mají kratší ocas. I u jaguárů se vyskytují černí jedinci. Jaguár žije na jihoamerickém kontinentu v pralesích a křovinatých oblastech, pobřežních lesích, rákosových houštinách, ale také v oblastech s chudší vegetací, je-li v nich dostatek jiných úkrytů.

Loví většinou na zemi, rád a dobře plave. Jaguár je samotář, který se s jedinci svého druhu setkává jenom v době páření.

PUMA (*Puma concolor*)

Puma je největší z malých druhů koček. Vyskytuje se v lesích Severní a Jižní Ameriky. Pumpy výborně skáčou, sprintují a šplhají. V přírodě žijí samotářsky a setkávají se jenom v období páření. Samci obvykle nevyhledávají bojové půtky a navzájem se jeden druhému vyhýbají.

Umístění

a) Vnitřní klece (obvykle cirkusové vozy, které se dají zvětšit nadstavbami, viz obecná část): Minimální výška 2,2 m (u cirkusových vozů postavených před 1. 1. 2002 je možno tolerovat 2 m).

Minimální základní plocha klece: 12 m² pro 1-2 zvířata, pro každé další zvíře 4 m² navíc.

Všechna zvířata musí mít možnost současně realizovat své klidové i komfortní chování.

Vozy musí být tepelně izolovány. Musí být k dispozici optická možnost ústupu (např.

napůl otevřené posuvné dveře), aby se dalo vyhnout stresu. Zvířata, která jsou hierarchicky v nižším postavení, trpí, mají-li neustálý oční kontakt se zvířetem ve vyšší pozici.

Charakter podlahy/podestýlky: podestýlka z pilin a slámy, tepelná izolace.

Vnitřní vybavení klece: „strom na škrábání“ k ostření drápu a značkování, k tomu

předměty na hraní. Je třeba zařídit vyvýšená místa k ležení a umístit je tak vysoko, aby

zvířata mohla bez zranění pod nimi přecházet. Pro porod a v prvních týdnech po porodu je

zapotřebí do vozu s klecí umístit zvláštní oddělení (minimálně 12 m²) pro samici s

mláďaty a postarat se o to, aby byl vrh chráněn proti extrémním výkyvům počasí a proti

rušivým vlivům z vnějšku. Jakmile mláďata opustí brloh, musí jim být dána k dispozici

dodatečná plocha klece o velikosti 4 m² na každé mládě.

b) Venkovní výběhy:

Venkovní výběhy jsou nutné. Zvířata se v nich mohou podle své svobodné vůle

vystavovat slunci, větru a dešti. Dobře zařízené venkovní klece poskytují široké spektrum podnětů (např. pachy, optické vjemy).

Minimální velikost: 50 m² pro maximálně 5 zvířat, pro každé další zvíře 5 m² navíc.

Do výběhu umístit např. „stromy na škrábání“, předměty na hraní, seno, větve, trávu, vyvýšená místa k ležení a obzvláště pro tygry a jaguáry zajistit možnost koupání. Klec musí být uzpůsobena tak, že zvířatům nedovolí utéci.

Při teplotách nižších než 10°C musí mít zvířata možnost schovat se do vnitřní klece (výjimka: tygr sibiřský). Každá dravá kočka musí mít možnost zdržovat se alespoň 4 hodiny denně ve venkovním výběhu.

Krmení

Svalovina na kosti (s přídavkem minerálních látek a vitaminů), příležitostně vnitřnosti, drůbež a celá zvířata. Postní dny jsou možné.

Péče a sledování zdravotního stavu.

Je nutné pravidelně vykonávat odčervovací kúry a očkování proti panleukopenii a rhinotracheitidě.

Mláďata potřebují dostatečný přívod vitaminů a minerálních látek.

Výcvik a zaměstnání

Nabídnout různé předměty na hraní a k zaměstnání ve venkovním výběhu. Při výcviku by se mělo pracovat převážně s těmi prvky chování, pro které mají jednotlivá zvířata již dispozice.

Doporučení pro kontrolu

Je zapotřebí si všimnout, zda nechybí špičáky či nejsou ulomené a zda má zvíře drápy. Nervózní švihání ocasem, které je možné často vidět, upozorňuje na neodborné zacházení se zvířaty. Nestrávená potrava ve výkalech může být také známkou stresu. Poranění ocasu mohou být způsobena nesprávným používáním závor.

Přístup do venkovního výběhu a do hlavní klece musí mít všechna zvířata. Kontrola zásoby krmiva.

2. VELCÍ MEDVĚDI

Základní biologické informace

	medvěd hnědý <i>Ursus arctos</i>	baribal <i>Ursus americanus</i>	medvěd ušatý <i>Ursus thibetanus</i>
Poddruhy	medvěd brtník, kamčatský, kodiak, grizzly, syrský, aj.	baribal černý, bílý, skořicový a stříbrný	
Tělesná hmotnost dospělého zvířete (kg)	50-780	50-200	50-200
Délka hlava – trup (cm)	200-300	130-180	140-200
Výška (cm)	90-150	80-95	80-100
Průměrná délka života v zajetí (roky)	20-30 (47)	32	25 (32)
Pohlavní dospělost (roky)	4-4	2-3	2-3
Březost (měsíce)	6-7	cca. 7	6-8
Velikost vrhu	2-3 (6)	1-2	1-2 (4)
Doba odstavení (roky)	2,5	1,5	2,5
Sociální chování	ponejvíce žijí samotářsky, kromě doby páření a odchovu mláďat, mláďata s matkou, mimo říji mohou v určitých obdobích tvořit skupiny		
Zvláštní klimatické nároky	nemají	nemají	nemají

Medvěd hnědý (*Ursus arctos*)

Medvěd hnědý žije samotářsky. Osobní vazby mezi jedinci tohoto druhu se omezují většinou na členy rodiny. Zimu prospí, a tudíž jsou schopni přinejmenším po dobu čtyř a půl měsíců nepít ani nejíst. V tomto období také nevylučují moč ani stolici. Jejich tělo žije výlučně ze zásob tuku, které získali v létě. V cirkusech zimní spánek nedodržují, protože jsou umístěni v teplých prostorách a dostávají potravu. Mláďata tráví po narození jeden a půl až dva a půl roku spolu s matkou. Mladí medvědi si často hrají s jedinci svého druhu a s různými předměty. Ale také dospělá zvířata si ještě hrají, což poukazuje na jejich inteligenci. Před medvědy není nic jisté a jejich zvědavost se stěží dá ukojit.

Vzhledem k jejich rozlehlému areálu původního rozšíření existuje více poddruhů medvěda hnědého (kodiak, grizzly, brtník a jiné). V Eurasii se směrem od západu k východu zvětšuje velikost jedinců medvěda hnědého.

Baribal neboli severoamerický **medvěd černý** (*Ursus americanus*)

Baribal je rozšířen v několika poddruzích od Kanady až po střední Mexiko. U baribala existují mimo jiné i dva barevně odlišené poddruhy: červenohnědý medvěd skořicový (*U. a. cinnamomum*), který obývá severní část Skalistých hor, a medvěd stříbrný (*U. a. emmonsii*), který žije na ostrovech před Britskou Kolumbií.

Medvěd ušatý (*Ursus thibetanus*)

Medvěd ušatý dříve himalájský patří k černým medvědům. Areálem jeho rozšíření je jižní a východní Asie. Žije v listnatých a smíšených lesích. Také v dospělém věku stráví medvěd ušatý mnoho času na stromech. Dovede velmi dobře šplhat. Žije samotářsky (mláďata s matkou). Při chovu v zajetí, mohou žít společně s jinými jedinci svého druhu a jinými druhy medvědů. Pro udržení duševního zdraví nevyhnutně potřebují materiál pro hry a zaměstnání.

Umístění

Potřeba místa/cirkusový vůz: 24 m² pro 1-2 velké medvědy s délkou těla větší než 2 m, pokud jsou zvířata menší 12 m² pro 1-2 kusy, pro každé další zvíře 6 m² navíc.

Vnitřní klece (obvykle cirkusové vozy): minimální výška 2,2 m (u cirkusových vozů postavených před 1. 1. 2002 je možné tolerovat 2 m). Pro zvětšení plochy vnitřní klece je možné přistavit verandy, do kterých musí být přístup ze všech boxů.

Všechna zvířata musí mít možnost současně realizovat své klidové i komfortní chování. Vozy musí být tepelně izolovány. Musí být k dispozici optická možnost ústupu.

Venkovní výběhy jsou nevyhnutelností.

Minimální velikost: 75 m² pro 1-2 zvířata, pro každé další zvíře 10 m² navíc, včetně bazénu na koupání, který musí mít velikost minimálně 2 x 2 m a hloubku vody alespoň 80 cm.

Do výběhu umístit materiál k zaměstnání (kmeny stromů, větve, písek atd.). Každý medvěd se musí zdržovat alespoň 4 hodiny denně ve venkovním výběhu a mít možnost používat bazén.

Krmení

Maso, ryby, ovoce, zelenina, těstoviny, chléb a podobné krmivo. Krmení je možné organizovat jako zaměstnání. Doporučuje se rozdělit denní dávku krmiva na dvě jídla. Na krmení ve venkovních výbězích jsou vhodné vydlabané kmeny stromů s dírami, do kterých se dá ukrýt krmivo. Bochníky chleba a ovoce je možné zavěsit.

Péče a sledování zdravotního stavu.

Výměna vody, odčervovací kúry, problémy se zuby. Problémy s kůží: například odřená místa. Holá místa, která vznikají vzájemným olizováním (např. když byla mláďata příliš brzy odstavena).

Výcvik a zaměstnání

Nabídnout různé předměty na hraní a k zaměstnání ve venkovním výběhu. Při výcviku by se mělo pracovat převážně s těmi prvky chování, pro které již mají jednotlivá zvířata dispozice. Trestání zvířat elektrickým proudem je zakázáno.

Doporučení pro kontrolu

Je zapotřebí si všimnout, zda nechybí zuby a drápy, a také případných problémů s kůží a stavu drápů. Přístup do venkovního výběhu a do hlavní klece musí mít všechna zvířata. Kontrola zásoby krmiva.

3. Ploutvonožci

Základní biologické informace

	lachtan kalifornský <i>Zalophus californianus</i>	lachtan jihoafrický <i>Arctocephalus pusillus</i>	lachtan hřivnatý <i>Otaria byronia</i>
Tělesná hmotnost dospělého zvířete (kg)	samci: 200-300 samice: 80-90	samci: 250-350 samice: 80-125	samci: 300 a více samice: 150
Délka hlava – trup (cm)	samci: až 236 samice: až 180	samci: 200-250 samice: 180	samci: 250 samice: 200
Průměrná délka života v zajetí (roky)	17-30	až 26	20
Pohlavní dospělost (roky)	samci: 4 samice: 3	samci: 2-3 (?) samice: 3	4-6
Březost (měsíce)	11-12	11-12	11-12
Velikost vrhu	1	1	1 (zřídka 2)
Doba odstavení (měsíce)	5-12	12	6-12 (možná později)
Sociální chování	žijí společensky, vytváří harémy, dospělí samci jsou zpravidla navzájem agresivní		
Zvláštní klimatické nároky		nejsou	

V cirkusech se chovají nejčastěji luchtan kalifornský (správněji luchtan tmavý), luchtan hřivnatý (neboli lvoun), který pochází z Jižní Ameriky, jakož i luchtan jihoafrický. Tito ploutvonožci patří do čeledi luchtanovití (*Otaridae*). Luchtani jsou denní zvířata. Jejich přirozeným životním prostředím jsou skalnaté mořské břehy anebo ostrovy, otevřené moře anebo pobřežní vody. Žijí společensky v koloniích, kde jsou zastoupena obě pohlaví, občas také v čistě samčích skupinách. Tato zvířata jsou relativně pevně vázána k místu, které obývají. Jsou také obratnými a vytrvalými plavci, dobře se potápějí a jsou velmi učenlivá.

Umístění

Podmínkou pro chov luchtanů v cirkuse je důkaz o pevném trvalém umístění (zimovišti), které splňuje minimální požadavky stanovené v Doporučení pro savce. Ploutvonožci se každoročně musí souvislou dobu v trvání minimálně tři měsíců chovat v podmínkách, které odpovídají minimálním požadavkům Doporučení pro savce.

V přepravním vozidle musí být umístěn bazén s rozměry minimálně 4,0 x 2,2 x 1,0 m (8,8 m³) pro maximálně 2 zvířata. Pro každé další zvíře jsou zapotřebí přinejmenším 2 m³ vody navíc. Každému zvířeti je kromě toho nutné nabídnout místo na ležení o velikosti 2 m². Jako podlaha jsou vhodné dřevěné laťové rošty. Místa pro zvířata v přepravních vozech jsou bez podestýlky, vozy musí být suché a bez průvanu. Luchtani jsou odolní vůči mrazu až do -15°C. Na místě, kde je cirkus dočasně usazen a předvádí svůj program, je potřebný další bazén instalovaný mimo přepravní vůz, do kterého se luchtani umísťují přes den. Pro jedno až čtyři zvířata má mít bazén hloubku alespoň 1,2 m a plochu minimálně 50 m². Pro každé další zvíře musí být plocha o 5 m² větší. Bazén nemá být kulatý, ale pravoúhlý, s jednou zřetelně delší stranou a musí být spojen s místy na ležení (minimálně 2 m² pro jedno zvíře). Bazén se zpravidla plní sladkou - obyčejně pitnou vodou. Podle stupně znečištění (výkaly, moč, zbytky ryb, které slouží jako potrava) se bazén musí denně anebo v delších časových úsecích úplně vypustit a vyčistit. Luchtani si rádi hrají s předměty, které lidé házejí do vody. Často je

spolknou a mohou se jimi poranit. Aby zvířata byla uchráněna před takovými úrazy, musí být bazén ohrazený anebo pod dozorem.

Krmení

Lachtani se krmí čerstvými anebo úplně rozmraženými rybami (např. herinky anebo makrelami). Zmrazováním při nízkých teplotách se v rybách zničí paraziti, kteří by mohli být nebezpeční pro ploutvonožce. Když se ryby rozmrazují ve studené vodě, dochází k vyplavování soli a jiných důležitých látek. Proto by se ryby měly rozmrazovat v chladírnách. Krmít se má 2-3 krát denně, nejlépe tím způsobem, že se každé zvíře nakrmí z ruky.

V období línání je příjem potravy zpravidla redukován. Pokud se lachtani chovají pouze ve sladké vodě, je možné podávat denně kuchyňskou sůl v tabletách, které se přidávají ke krmné dávce ryb. Další přídavky vitamínů, minerálních látek a stopových prvků je možné podávat v kapslích, které se vloží do ryby.

Péče a sledování zdravotního stavu.

Choroby z nedostatku vitamínů E, B anebo z nedostatku kuchyňské soli v potravě se projevují degenerací svalů a nekoordinovanými anebo spastickými pohyby těla anebo ploutví. Musí být zajištěna přiměřená veterinární péče a v případě, že se zkrmují čerstvé ryby, taktéž parazitologické kontroly.

Výcvik a zaměstnání

Používání dalšího bazénu je bezpodmínečně nutné. Lachtani jsou velmi pohybliví, dobře skáčí a s jistotou chytají předměty. Na špičce nosu jsou schopni udržet i malé, těžké a asymetrické předměty. Dovedou u toho stát na předních ploutvích anebo vzpřímeně na ocasní ploutvi.

Doporučení pro kontrolu.

Ztráta srsti na vnější straně ploutví a na krku zapříčiněná opakovanými monotónními pohyby při plavání; lysá místa vzniklá otíráním. Stav očí, poranění chrupu, jakost vody, zásobování krmivem.

4. Sloni

Protože nároky na chov se u obou druhů - slona indického (*Elephas maximus*) i slona afrického (*Loxodonta africana*) v podstatě neodlišují, pojednává se o nich v této kapitole společně.

Základní biologické informace

	slon africký <i>Loxodonta africana</i>	slon indický <i>Elephas maximus</i>
Tělesná hmotnost dospělého zvířete (kg)	samci: až 7500 samice: 3000-6000	samci: až 6000 samice: až 4700
Délka hlava – trup (m)	6-7,5	5,5-6,4
Výška (cm)	220-370	240-290
Průměrná délka života v zajetí (roky)	50-70	40-69
Pohlavní dospělost (roky)	8-12	7-11
Březost (měsíce)	22	22
Počet mláďat	1	1
Doba odstavení (roky)	3 až 8	3 až 8
Sociální chování	žijí společensky, mateřské rodiny, dospělí samci žijí jednotlivě anebo ve volných skupinách	
Zvláštní klimatické nároky	citliví vůči horku a chladu	

Sloni žijí v rodinných skupinách, které sestávají z vedoucí samice, což je obvykle nejstarší samice ve stádě, z dospělých příbuzných samic a jejich potomstva. Mladé samice zůstávají doživotně ve stádě, ve kterém se narodily. Mladí samci opouštějí stádo, když dosáhnou pohlavní dospělosti, a od té doby žijí jednotlivě anebo v samčích skupinách.

Dospělí samci se připojí ke stádu jenom tehdy, kdy je některá samice v říji. Pro samce přibližně od 20 let je příznačná každoročně se opakující období samčí říje označované též jako „musth“. V této době jsou samci agresivní, nevypočitatelní a vzdorovití i vůči ovlivňování člověkem.

Poměrně špatné zužitkování potravy v trávicím traktu těchto zvířat je příčinou toho, že sloni žijící na svobodě se přibližně dvě třetiny dne zaměstnávají získáváním potravy. Důležitou součástí denního programu volně žijících slonů je také péče o citlivou kůži, koupání, válení se v bahně, ohazování se pískem a otírání se o stromy anebo skály.

Umístění

Protože se jedná o společensky žijící zvířata, nesmí se sloni držet osamoceně. Toto neplatí pro dospělé sloní samce.

Pro správný vývoj sloních mláďat je nevyhnutné, aby vyrůstala ve stádě spolu s dospělými samicemi. To je možné taktéž v cirkuse. Pro další chov samců jako plemenných zvířat je velkou výhodou, když jsou výcvikem a předváděním v cirkuse přivyklí na „manipulaci“. Sloní samci se smějí chovat a vozit v cirkuse jenom tehdy, je-li prokazatelně k dispozici vhodný objekt k jejich trvalému ustájení (například stabilní stáj podle Doporučení pro savce), kde jsou tato zvířata umístěna v období své říje („mustu“). Tento chovatelský objekt musí vyhovovat požadavkům na bezpečnost lidí a potřebám zvířat.

V době, kdy je cirkus na výjezdu a předvádí svůj program, musí mít sloni k dispozici stan, který slouží jako stáj a výběh (paddock). Vůz sloužící k přepravě slonů nemůže stanovou stáj nahradit. Může se využívat jako místo na přenocování slonů, je-li užitečná šířka vozu o 50 cm větší než hřbetní výška slonů. Umístění slonů ve stanu obvykle neumožňuje, aby zvířata

mohla zůstat bez řetězů, nejsou-li pod dohledem. Držení na řetězu by se však mělo v průběhu sezóny i na zimovišti omezit na noční dobu, čas potřebný pro přípravu před vystoupením anebo zkouškou, jakož i pro ošetření zvířete. V ostatní době by zvířata měla být bez řetězů umístěna ve výběhu a ve stáji (ochrana před nepřízní počasí). Aby to bylo možné zaručit i za špatného počasí, nabízí se možnost zřídit kromě venkovního paddocku další paddock ve stanu s plochou minimálně 100 m² pro 1-3 zvířata a pro každé další zvíře s plochou o 20 m² větší. Na zimovišti musí být k dispozici pevná budova pro ustájení. Teplota ve stanu anebo pevné stáji musí být vyšší než 15°C. Za suchého počasí můžou být sloni i v zimě na krátkou dobu umístěni ve venkovním paddocku.

Ustájení na řetězech ve stanu: Při ustájení zvířat je třeba dát pozor, aby moč a voda mohly bez překážek odtékat. V stájovém stanu to v případě potřeby musí být zajištěno pomocí dodatečně instalované podlahy z prken (pódium). Pro každé zvíře musí být k dispozici plocha minimálně 2,5 x 4 m. Každé zvíře bude uvázané na dvou řetězech, jedním na zadní noze a druhým na protilehlé přední noze anebo na krku. Aby se zabránilo vzniku otlaků, musí se řetězy každý den vázat střídavě na pravou nebo levou přední, resp. zadní nohu. Délka řetězů musí být vyměřena tak, aby se uvázaný slon mohl pohodlně uložit a udělat jeden krok vpřed a vzad. Řetězy na zadních nohách by měly být ještě vypořádované. Přes noc by zvířata měla mít k dispozici kromě dostatečné zásoby krmiva také hodně slámy, která slouží jako podestýlka.

Umístění v paddocku: Paddock musí být tak velký, aby se zvířata mohla bez překážky pohybovat. Pro jednoho až tři slony musí mít ohrazená plocha velikost minimálně 250 m², pro každé další zvíře se k této ploše přidává dalších 20 m². Na základě prozatímních zkušeností s paddocky pro slony je vhodnou bariérou pás z několika elektrických pásů umístěných v různých výškách, přičemž nejvyšší pás má být natažen ve výšce minimálně 150 cm nad zemí. Nad zvířaty umístěnými v paddocku má být zajištěn neustálý dohled. Když se do paddocku doveze písek, navlhčí se zde část plochy tak, aby vzniklo bahno, postaví se sem např. kontejner naplněný vodou, přinesou větve a udělá vhodné místo na otírání, aby měla zvířata možnost postarat se samostatně o hygienu své kůže a byla jim dána příležitost i k další činnosti.

Krmení

Základním krmivem je seno, v létě doplněné trávou. Větve a čerstvé listí jsou pro zvířata vhodným dietetickým doplňkem a zároveň doplňujícím zaměstnáním. Dále se podává jaderné krmivo (oves, otruby), ovoce a zelenina. Každé zvíře musí mít možnost alespoň dvakrát denně se podle chuti napít. Ve studených ročních obdobích se sloni musí napájet ohřátou vodou.

Péče a sledování zdravotního stavu

Sloni se musí alespoň jednou týdně ostříkat vodou. Za studeného počasí se toto může nahradit umytím znečištěných částí těla a kartáčováním kůže.

Nutná je pravidelná péče o nohy, která zahrnuje ořezávání a pilování nehtů, odstranění olupující se spodní vrstvy chodidel a mazání nehtového lůžka. Každodenním kartáčováním se dá zamezit tvrdnutí kůže. V praxi se osvědčilo pravidelné vyšetření krve, které slouží k diagnóze nedostatků ve výživě (nedostatek železa, vitamínu E) a umožňuje rychlou cílenou léčbu. Doporučuje se očkování slonů proti neštovicím, protože tato choroba ve většině případů končí smrtí nemocného zvířete. Jestliže se celkový zdravotní stav zvířete jeví jako špatný, je v rámci diferenciální diagnózy nutné pomýšlet na tuberkulózu.

Výcvik a zaměstnání

Bez ohledu na čas, který stráví na představení, by všechna zvířata měla být alespoň hodinu zaměstnána tréninkem, výcvikem anebo jinou činností. Z této doby by se asi 15 minut mělo věnovat proběhnutí zvířat. Sloni vyžadují vzhledem ke svým poznávacím schopnostem dostatečné zaměstnání. Tréninky, zkoušky a vystoupení v manéži je proto možné doplnit nabídkou předmětů ke hře, krmením, které poskytuje zaměstnání (např. větve), ale také jízdou na zvířatech a procházkami.

Doporučení pro kontrolu

Ztvrdnutá a popraskaná místa na kůži poukazují na nedostatečnou péči o její stav. Neustále slzící oči mohou upozornit na špatný celkový stav zvířete. To se projevuje také nejistou chůzí a klopýtáním, což může být známkou nevhodné výživy anebo nedostatečného pohybu. Nepravidelnou péči o nohy lze poznat podle nehtů, které přerůstají vlastní obvod šlapek, podle hrubých a rozpukaných nehtových lůžek, nakloněním anebo deformací šlapek. Stav výživy slonů se dá těžko posoudit. Všeobecně mají sloni v zoologických zahradách a cirkusech vzhledem k nedostatku pohybu spíše sklon k nadváze. Vystupující páteř anebo pánevní kosti tedy mohou být spíše známkou normální hmotnosti slona než jeho podvýživy za předpokladu, že zvíře má dostatek možností k pohybu.

5. Koňovití (*Equidae*)

Základní biologické informace

	zebra	osel domácí	kůň domácí
Tělesná hmotnost dospělého zvířete (kg)	200-500	200-250	150-1200
Výška v kohoutku (cm)	120-140	100-150	60-180
Průměrná délka života v zajetí (roky)	20-29	29	25-35
Pohlavní dospělost (roky)	samci: 4-5 samice: 2	samci: 4-5 samice: 2	samci: 2-3 samice: 2
Březost (dny)	365-375	330-360	330
Počet mláďat	1	1	1
Doba odstavení (měsíce)	6-8	6-12	6-12
Sociální chování	žijí společensky, rodinné skupiny, dospělí samci zpravidla nesnášenliví		
Zvláštní klimatické nároky	citliví vůči vlhkému chladu		nejsou

Rod *Equus* v současné době zahrnuje 7 divokých druhů, mezi něž patří 3 druhy zeber – zebra horská (*E. zebra*), stepní (*E. burchellii*) a Grévyho (*E. grevyi*), které mezi sebou nejsou v bližším příbuzenském vztahu než k ostatním druhům rodu. Dále osel africký (*E. asinus*), tzv. poloosli, kam patří osel asijský (*E. hemionus*) a kiang (*E. kiang*) a koně Převalského (*E. przewalskii*). Domácí kůň vznikl z dnes již vyhynutého tarpana (*E. caballus* či *ferus*). Zdomácnění osli jsou vyšlechtěni z divoké formy. Koně jsou obyvateli otevřené krajiny, osli a horské zebry se vyskytují také v horách. Zástupci uvedených druhů žijí ponejvíce v oblastech, ve kterých je ekologické podmínky nutí v určitých ročních obdobích ke stěhování. Značná potřeba pohybu u těchto zvířat, která z toho vyplývá, je do značné míry zachována i u zdomácnělých koní. Trvalý nedostatek pohybu u nich tedy může vést k psychickým poruchám a fyzickým problémům. Jako stádová zvířata, která žijí v menších rodinných skupinách, mají koně potřebu sociálního kontaktu s jinými jedinci svého druhu. Stádo jim dává pocit bezpečí, stejně jako nerušený sluchový, zrakový a pachový kontakt s okolím. Kůň má velmi výkonné ale také citlivé dýchací ústrojí. Trvalý pobyt v prostředí se špatným vzduchem může vést k onemocnění. Trávicí ústrojí koně klade vysoké nároky na kvalitu a podávání krmiva. Koně potřebují pravidelně pít a jako někdejší obyvatelé otevřené stepi mají silnou potřebu světla a výborně snášejí teplo i chlad.

Umístění

Koně se zpravidla drží v boxech, jejichž minimální plocha pro každé zvíře odpovídá čtverci (druhé mocnině) dvojnásobku výšky zvířete v kohoutku. Jestliže jsou boxy menší, musí být k dispozici pro každodenní použití ohrada s plochou 100 m² pro 1-5 zvířat, pro každé další zvíře je nutné tuto plochu o 10 m² zvětšit. Boční stěny boxů musí dovolovat optický kontakt s dalšími ustájenými koňmi. Když se koně navzájem snášejí, mohou být umístěni i ve skupinových boxech přiměřené velikosti. Důležité přitom je, aby každý kůň měl nerušený přístup ke krmivu. Odmítá se ustájení koní s uvazováním a taktéž chov mladých koní (pod dva roky) v putovním cirkuse.

Zebry jsou zpravidla ustájeny ve skupinách na ploše, která pro každé zvíře odpovídá minimálně čtverci (druhé mocnině) dvojnásobku jeho výšky v kohoutku. Pro zebry musí být k dispozici takové vybavení stáje, které zaručí, že zde teplota neklesne pod 10°C. Venkovní ohrada pro zebry (do 10 kusů) musí mít plochu minimálně 250 m².

Osli se mají držet ve skupinových boxech s minimální plochou, která odpovídá čtverci (druhé mocnině) dvojnásobku výšky v kohoutku pro každé zvíře. Nesnášenlivá zvířata se mohou umístit do jednotlivých boxů. Venkovní ohrada pro osly má mít pro 1-5 zvířat plochu minimálně 100 m², pro každé další zvíře je nutné tuto plochu o 10 m² zvětšit.

Boxy se podestýlají slámou a/nebo pilinami, případně podobným materiálem. Podestýlka se musí udržovat suchá a čistá. Koňoviti nesmějí být ve stáji vystaveni špatným mikroklimatickým podmínkám, jako je stojatý vzduch, průvan anebo vlhkost. Zejména je třeba dbát na to, aby se v prostoru, kde jsou zvířata umístěna, nehromadil prach a škodlivé plyny a aby byla zajištěna stálá výměna vzduchu.

Krmení

Základním krmivem pro koňovité je jakostní objemové krmivo (tráva, seno, sláma, siláž atd.). Objemové krmivo se má podávat vícekrát denně. Kromě toho se musí zvířatům nabídnout směsi minerálních látek a/nebo liz. Podle pracovního zatížení se koňovitým může přidávat jaderné krmivo, které má být rozděleno alespoň na dvě porce za den. Čistá, čerstvá pitná voda má být k dispozici stále anebo je ji třeba nabídnout minimálně třikrát denně.

Péče a sledování zdravotního stavu

Pravidelná péče o srst anebo kůži je pro zdraví a blaho koní nevyhnutná. Pravidelně se má kontrolovat stav kopyt, a je-li třeba, uvést ho do pořádku. V případě, že se zvířata okovávají, je nutné dbát na správné nasazení a dobrý stav podkov. U divokých koní je třeba postarat se vhodným způsobem (např. navezením křemitého písku do ohrady) o přirozený oděr kopyt.

Kontrola přijímání potravy zajišťuje včasné rozpoznání nemocí anebo problémů se zuby. Pravidelné odčervování a očkování, alespoň proti tetanu, představuje pro koně nutnou zdravotní prevenci.

Výcvik a zaměstnání

Při práci s koňmi se musí dbát na pravidelné střídání ruky. Koně, kteří jsou z nutných důvodů při vystoupeních voděni jenom jednou rukou, se musí každodenně mimo vystoupení pohybovat na pravé i levé ruce.

Vyvazovací opratě musí být zapnuty tak, aby osa čelo - nos ležela před kolmicí.

Kromě vlastní práce v manéži je třeba koním vyčlenit čas ke společnému zaměstnání s člověkem a pokud možno také k jinými koňmi (výběh resp. paddock, dle možností pasení, vodění, vyježdění, ošetřování). Navíc by měli koně strávit alespoň 2 hodiny mimo stáj.

Takzvané karuselové koně (vození dětí v kruhu na ponících) musí nejpozději po půl hodině měnit směr pohybu. Po maximálně čtyřech hodinách pod sedlem se koním musí alespoň na jednu hodinu odložit sedlo i udidlo a umožnit jim nakrmení a napojení.

Všichni divocí koňoviti jsou v podstatě lekaří. Z toho důvodu se s nimi musí zacházet mimořádně citlivě.

Doporučení pro kontrolu

Koně mají být v dobrém stavu, co se týče výživy i péče: bez střapaté a špinavé srsti, se zdravými a dobře ošetřovanými kopyty (u domácích koní se má pravidelně čistit rohovinové chodílo a střelka).

Postroj musí být čistý a nesmí být opotřebovaný (zkontrolovat, zda koně nemají otláčená a odřená místa). Zeptat se na odčervování a nechat si ukázat očkovací průkaz.

Důležitá je kontrola zásob krmiva a podestýlky pro koně: nesmí v ní být zaplísňené anebo znečištěné seno, sláma, jaderné krmivo atd.

Protože koně často pracují na levé ruce, je třeba zkontrolovat, zda jsou schopni jít na pravé ruce.

6. Nosorožec tuponosý (*Ceratotherium simum*)

Základní biologické informace

Tělesná hmotnost dospělého zvířete (kg)	samci: 2000-2300 samice: 1600-1800
Délka hlava – trup (m)	samci: 375 samice: 360
Výška (cm)	samci: 190 samice: 175
Průměrná délka života v zajetí (roky)	38-45
Pohlavní dospělost (roky)	samci: 10 samice: 6
Březost (dny)	cca 490
Počet mláďat	1 (jedenkrát za 4 roky)
Doba odstavení (roky)	2
Sociální chování	samci: žijí jednotlivě, kromě páření samice a mláďata: ve skupinách
Zvláštní klimatické nároky	citlivý vůči vlhkému chladu

V přirozeném životním prostředí se zpravidla vyskytují skupiny dospělých samic s mláďaty. Samci žijí mimo období říje samice samotářsky. Kromě toho se vyskytují dvojice ještě nedospělých zvířat. Tuto sociální strukturu je možné najít také tehdy, pokud se nosorožci chovají v zajetí na ohrazených plochách s výměrou několika hektarů. Nosorožci mohou žít v zajetí společně s jinými druhy afrických kopytníků. Jako životní prostor mají v oblibě kopcovitou krajinu, zastíněné travnaté plochy a bahniště.

Umístění

V podstatě přichází v úvahu jenom chov jednotlivých zvířat ve stájích anebo přepravních vozech s plochou 20 m² pro 1 kus. Kromě toho je potřebná sláma podestlaná dřevěná podlaha, zařízení pro krmení a napájení. Venkovní ohrada, která má být přístupná ze stáje anebo přepravního vozu, musí mít výměru alespoň 125 m² na zvíře. Venkovní plochu by měla v ideálním případě tvořit přírodní měkká půda, na které se při ostříkovaní zvířete vodou tvoří bahno.

Tvrdé plochy se v případě déle trvajícího pobytu na jednom místě mají vylepšit navezením písku. Důležité jsou klády na otírání z měkkého dřeva a k tomu těžké kusy dřeva a čerstvé větve pro zaměstnání zvířete. Na ohrazení plochy se hodí asi 1 m vysoké stabilní stěny. Je třeba se postarat o to, aby si zvíře při otírání nemohlo zranit roh anebo kůži. Na zimovišti se v případě mírného mrazu doporučuje krátkodobý pobyt venku. Ve stáji má být zajištěna teplota minimálně 18°C.

Krmení

Nosorožce jako býložravce je možné držet na pastvinách. Jako krmivo přichází v úvahu seno a šťavnaté krmivo (řepa, mrkev apod.), jako jadné krmivo oves, granule, otruby, krmná kukuřice, ovoce, zelenina a suchý chléb v dávce až 6 kg denně.

K tomu doplňková výživa s minerály a vitamíny.

Vícekrát denně voda (celkem 80-100 litrů, v chladných ročních obdobích ohřátá).

Péče a sledování zdravotního stavu

V teplých ročních obdobích denně postřikování vodou, v chladnu jenom když se zašpiní kůže. Každodenní kartáčování kůže je potřebné tehdy, když zařízení stáje a výběhu neumožňuje provádět dostatečnou očistu kůže zvířeti samotnému.

Výcvik a zaměstnání

Při vytvoření důvěrného vztahu mezi cvičitelem a zvířetem sehraává ošetřování kůže kartáčem rozhodující roli spolu s podáváním krmiva jako odměny. Pohybu v souvislosti s výcvikem se dosahuje vábením na krmivo ve spojení s příslušnými povely, které se v průběhu výcviku postupně nahrazuje vedením palicí a bičem.

Přivykání na manéž, orchestr a publikum musí probíhat u těchto plachých zvířat obzvlášť opatrně.

Kromě každodenních zkoušek a vystoupení v manéži je proto důležité, aby se s nosorožcem dalo dělat co nejvíce procházek spojených s hrami. Mimo práci je pro zvíře zapotřebí navíc alespoň 30 minut doplňkového denního zaměstnání.

Doporučení pro kontrolu

Zakroucený ocas a intenzivní hra uší poukazují na momentální stav (zdraví a spokojenost). Kůže musí být vláčná a bez trhlin. Na rohu nesmí být viditelné příliš výrazné opotřebování. Šlapky nohou nesmí být rozpukány a s trhlinami (potřebného přirozeného oděru se dosáhne vytvořením vhodných drsných ploch ve výběhu).

Cvičitelé a ošetřovatelé musí bez problémů navazovat se zvířetem přímý kontakt. Projevy obranného, útočného anebo výhrůžného chování se nesmí u zvířete vyskytovat často.

Přepravní vůz (stáj), ohrazení výběhu, ohrada v manéži, pódium a případně výstroj musí být zkonstruovány takovým způsobem a být v takovém stavu, že nedojde k žádným zraněním zvířete. V chladných obdobích roku musí být možné vytápění stáje.

7. Žirafa (*Giraffa camelopardalis*)

Základní biologické informace

Tělesná hmotnost dospělého zvířete (kg)	samci: 800-1900 samice: 550-1180
Délka hlava – trup (m)	380-470
Výška (cm)	samci: 450-580 samice: 390-450
Průměrná délka života v zajetí (roky)	25-28
Pohlavní dospělost (roky)	samci: 3-4 samice: 4-5
Březost (dny)	450-490
Počet mláďat	1
Doba odstavení (měsíce)	15-17
Sociální chování	žijí společensky (volná skupina), dospělí samci jsou zpravidla nesnášenliví
Zvláštní klimatické nároky	citlivost na vlhký chlad

Stepní žirafy žijí na savanách jižně od Sahary. Jako životní prostředí jim slouží suchá, otevřená krajina s křovím a skupinkami stromů. Žirafy jsou aktivní přes den. Nemají pevně vymezená teritoria, žijí společensky v malých skupinách anebo ve volných stádech. Samci jsou obvykle samotáři. Žirafy se pohybují krokem anebo cvalem a mohou dosáhnout rychlosti až 55 km/h. Svými nohama mohou tato zvířata na všechny strany zasazovat nebezpečné úder. Při soupeření se pokoušejí samci zasáhnout soupeře růžky na šíji a krku. Štíhlou tlamou s pohyblivým horním pyskem a dlouhým jazykem trhá žirafa listy stromů a doveze je vybrat i mezi trny. Aby se mohla napít anebo sbírat potravu ze země, musí roztáhnout přední nohy. Hlavní denní dobou pro příjem potravy je ráno a večer. Nejžhavější hodiny dne stráví zvířata ve stínu. Žirafy dobře vidí a slyší.

Umístění

Podmínkou chovu žirafy v cirkuse je doklad o pevném zimovišti, které vyhovuje požadavkům Doporučení pro savce. V průběhu zimy musí být splněny zvláštní požadavky těchto zvířat na klimatické poměry a možnost pohybu.

Z hlediska ochrany zvířat se při chovu žiraf v cirkusech kladou vysoké nároky na ošetřování a umístění. Chov žiraf vyžaduje od chovatele speciální odborné znalosti.

Pro každé zvíře musí být k dispozici stáj s plochou 12 m² anebo odpovídající plocha v přepravním voze. V tomto prostoru musí mít zvířata možnost vzpřímeně stát a volně pohybovat hlavou. Žirafy nejsou odolné vůči mrazu a jsou citlivé na vlhkost a chlad. Teplota stáje se musí udržovat nad 15°C. V některých případech může být potřebné topení ve stáji, na zimovišti je to nevyhnutné.

Dále musí být pro 1-3 žirafy k dispozici protáhlý výběh s výměrou minimálně 250 m², tato plocha musí být pro zvířata zpřístupněna a použitelná ihned po dosažení přechodného stanoviště. Plocha venkovní ohrady a podlaha ve stáji musí být drsná a nesmí klouzat. Má se vysypat křemičitým pískem, aby byl umožněn přirozený oděr kopyt. Pro větší komfort je třeba zvířatům nabídnout strom na otírání, krmelce umístěné ve výšce a zastíněné místo. Společné umístění s jinými žirafami není zcela nutné, může dojít také k sdružení např. se zebami.

Rampa k přepravnímu vozu musí mít mírný sklon (max. 20 stupňů anebo 44%).

Krmení

Žirafy se specializují na jeden druh potravy, obvykle se živí listy stromů. Nabídka krmiva musí umožňovat celodenní selektovaný příjem potravy a kromě vlákniny obsahovat také potravu bohatou na bílkoviny. Druhého se dá docílit zvýšením podílu jadrných krmiv (drcený oves, pelety). Jako objemové krmivo slouží vojtěškové seno, kvalitní travní seno a olistěné větve. V létě slouží jako zelené krmivo s vysokým obsahem bílkovin jetel, vojtěška a čerstvé větve. V zimě představují bílkovinný doplněk pšeničné a ječmenné otruby. Kromě toho se žirafám nabízí salát, ovoce, vitamíny, minerální látky a sůl k lizu. Zajištěn musí být celodenní přístup k čerstvé vodě.

Péče a sledování zdravotního stavu

Nedostatek pohybu vede k deformacím kopyt, které se jen těžko dají ošetřit. Důležité je pravidelné čištění podlahy ve stáji jako prevence napadení endoparazity.

Výcvik a zaměstnání

K obvyklé a dosud předváděné činnosti žiraf v manéži patří opakované oběhnutí manéže s krátkými přestávkami, ježdění s cvičitelem jakož i společné vystoupení s jinými druhy zvířat, jako jsou zebry a nosorožec.

Další zaměstnání žiraf je dané tím, že jsou umístěné ve společném výběhu se zebrami anebo velbloudy, aby měly společnost. Žirafy velmi zajímá, co se děje mimo ohrady. Proto se často pustí do běhu, když vidí za plotem děti.

Doporučení pro kontrolu

Stav kopyt, růžků a kůže; odřená místa.

8. Velbloudi a lamy (*Camelidae*)

Základní biologické informace

	velbloud dvouhrbý <i>Camelus ferus</i>	velbloud jednohrbý <i>Camelus dromedarius</i>	lama <i>Lama guanicoe f. glama</i>	alpaka <i>Lama guanicae f. glama</i>	guanako <i>Lama guanicae</i>
Tělesná hmotnost dospělého zvířete (kg)	600-1000	600-1000	130-155	55-65	80-120
Délka hlava – trup (cm)	300	300	153-200	128-151	153-200
Výška (cm)	180-230	180-210	100-125	80-100	90-125
Průměrná délka života v zajetí (roky)	35-40	25-40	15-20 (28)	15-20(22)	15-20 (28)
Pohlavní dospělost (měsíce)	samci:60-72 samice: 36- 48	samci:60-72 samice: 36-48	12-24	12-24	12-24
Březost (dny)	365-406	365-395	348-368	342-345	345-360
Počet mláďat	1	1	1	1	1
Doba odstavení (měsíce)	12-24	12-24	5-8	6-8	6-8
Sociální chování	žijí společensky, rodinné skupiny, dospělí samci zpravidla nesnášenliví				
Zvláštní klimatické nároky	nejsou				

Čeleď velbloudovití (*Camelidae*) se dělí na rody velbloud (*Camelus*) - velbloudi Starého světa a lama (*Lama*)- velbloudi Nového světa.

Oblastí přirozeného rozšíření velbloudů jsou asijské a africké pouště, polopouště a suché stepi, případně oblasti suché savany. Oblast přirozeného rozšíření lam leží na západě Jižní Ameriky, přičemž lama huanako se vyskytuje do nadmořské výšky 4000 m a vikuňa žije ve výšce od 3800 do 5000 m.

Lamy krotké a lamy alpaky jsou zdomácnělé formy divoce žijících lam. Velbloudi i lamy jsou společensky žijící zvířata, přičemž se však dospělí samci mezi sebou nesnášejí. Malá spotřeba vody velbloudů vyplývá ze skutečnosti, že mohou měnit svou tělesnou teplotu v intervalu od 34 do 40°C. Tím se při extrémních teplotách akumuluje teplo v těle a při nižších vnějších teplotách zase odevzdává bez toho, že by zvíře ztrácelo vodu.

Umístění

Velbloudi a lamy se chovají v jednotlivých anebo skupinových boxech s minimální plochou 12 m² pro jednotlivě ustájeného velblouda a 8 m² pro jednotlivě ustájenou lamu, pro každého dalšího velblouda je nutno navíc přidat 4 m² anebo 2 m² pro každou další lamu.

Protože jsou velbloudí samice snášenlivé, mají se chovat ve skupinách, zatímco samce je možné dočasně ustájit jednotlivě. Trvalý chov velbloudů na úvazu není vhodný. Podestýlka musí být suchá a čistá. Všichni velbloudi a lamy dobře snášejí vysoké i nízké teploty. Proto je popřípadě možné uznat za stáj také zastřešenou část výběhu s podestýlkou.

Venkovní ohrady pro 1-3 velbloudy nesmí mít plochu menší než 150 m², pro každé další zvíře musí mít o 25 m² více. Venkovní ohrady pro 3 lamy musí mít plochu alespoň 75 m² a pro každé další zvíře o 15 m² více.

Krmení

Velbloudi i lamy jsou nenároční býložravci, kteří se krmí senem, slámou, trávou, ovocem, zeleninou, listím a větvičkami. Potřebují hodně soli, vitamínu E a selenu, proto by se jim měly podávat krmivové přídatky s minerálními látkami. Protože lamy mají stále dorůstající spodní řezáky, musí mít stále k dispozici materiál na ohryzávání ve formě hrubších i tenčích větví.

Čerstvá voda má být k dispozici neustále anebo má být zvířatům nabídnuta několikrát denně.

Péče a sledování zdravotního stavu

Výměna srsti má být ukončena v červnu/červenci po maximálně 8 týdnech trvání. Probíhá velkoplošně a je třeba ji rozlišovat od pokročilého stádia velbloudího svrabu. Aby si zvířata mohla odstranit zbytky srsti, musí mít možnost otírat se a válet.

Pravidelná kontrola příjmu potravy, případně zubů. Pravidelné odčervování.

Výcvik a zaměstnání

Kromě zkoušek a vystoupení v manéži, které probíhají podobně jako u koní, měli by mít velbloudi možnost zaměstnávat se s dalšími jedinci svého druhu ve skupinových výběžích. V ohradě má být přirozená půda anebo písek a příležitosti k otírání. I jízda na velbloudech může být další možností zaměstnání těchto zvířat.

Vesměs by velbloudi měli strávit minimálně jednu hodinu mimo své stáje ve výběžích tak dlouho, jak je to jen možné.

Doporučení pro kontrolu

Mizející anebo chybějící hrby velbloudů mohou být známkou špatné výživy. Výrazné prošlapávání v důsledku slabého vaziva u lam může být zapříčiněné chybami ve výživě anebo úzkou příbuzenskou plemenitbou. Stav zubů, kopyt a srsti. Příliš dlouhé řezáky u lam se musí popřípadě zkrátit. U lam dbát zvláště na oční choroby.

9. Tuři (*Bovinae*)

Základní biologické informace

	vlastní tuři (<i>Bos</i>)	buvolové (<i>Bubalus</i>)	bizoni (<i>Bison</i>)
Druhy	plemena domácího dobytka (zebu, watusi a jiné), jak	buvol indický	bizon americký zubr evropský
Tělesná hmotnost dospělého zvířete (kg)	samci: 600-1000 samice: 400-700	až 1000	samci: až 1000 samice: až 750
Délka hlava – trup (cm)	195-325	240-280	290-380
Výška (cm)	60-280	150-180	190-200
Průměrná délka života v zajetí (roky)	20-27	20-29	20-27
Pohlavní dospělost (roky)	2-3	2-3	2-3
Březost (dny)	285-340	300-340	260-270
Počet mláďat	1	1	1
Doba odstavení (měsíce)	6-9	6-9	6-9
Sociální chování	žijí společensky, mateřské skupiny, dospělí samci zpravidla nesnášenliví		
Zvláštní klimatické nároky	různé podle původu		nejsou

Praví tuři, *Bovini*, jsou těžkopádní přežvýkaví sudokopytníci s holým mulcem. Obě pohlaví mají rohy. Patří k nim čtyři rody: *Bubalus* a *Syncerus* (společně označovaní jako buvolové), *Bison* (se zubrem) a *Bos* (gaur, gayal a banteng).

V cirkusech se chová především tur domácí (*Bos primigenius taurus*), zejména různá plemena evropského hovězího dobytka a indického zebu, tura se svalovým hrbem na zátylku. Mohou se vyskytnout také afričtí domácí tuři, jako watusi, s velmi dlouhými rohy, které mají v rozpětí až dva metry. Najdou se také domácí jaci, kteří pocházejí z divokých jaků z náhorních plošin Asie. Významný je též buvol domácí. Samci i samice tohoto druhu mají v průřezu trojhranné rohy. Především vodní buvol se ve velkém vedru rád zdržuje ve vodě ponořen tak, že mu trčí jenom mulec. Jednotlivé druhy a rasy hovězího dobytka žijí společensky a mají silnou vazbu ke svému stádu. Jak naznačuje jejich rozšíření, přizpůsobili se v průběhu evoluce rozdílnému životnímu prostředí. Podle jejich osrstění je zřejmé, zda pocházejí ze studených nebo teplých klimatických zón.

Pokud jde o divoké tury, ojediněle lze v evropských cirkusech najít zástupce rodu *Bison*. Do tohoto rodu patří evropský zubr a severoamerický bizon. Zubři jako obyvatelé lesa se živí hlavně listím a výhonky, bizoni, žijící v stepních oblastech trávou, případně senem.

Umístění

Tuři z chladných klimatických pásem se obejdou celkem dobře v nevytápěných stájových stanech, jestliže v nich mají suchou podestýlku, zatímco pro rasy dobytka s jemnou srstí je přes zimu nutné zajistit ve stáji teplotu 8-10°C. Tuři nemají být při ustájení uvázáni. Plocha stáje: 6 m²/500 kg tělesné hmotnosti. Výběh s drsným povrchem je bezpodmínečně nutný, kromě jiného také kvůli normálnímu oděru kopyt. Plocha venkovní ohrady pro 1-5 zvířat je 100 m² a pro každé další zvíře o 10 m² více. Vzhledem k velké síle mnohých turů, zejména bizonů a zubrů, je potřebné hodně pevné oplocení. Jednotlivá zvířata různých druhů anebo plemen lze zpravidla po přiměřeném návyku bez problémů chovat společně. V některých případech však může být nebezpečné držet v jedné skupině pohromadě více býků. Při ustájení v boxech pro jednotlivá zvířata musí mít plocha boxu minimálně 12 m².

Krmení

Seno, popřípadě zelené krmení, jaderné krmivo na bázi obilí, ovoce a zelenina podle sezóny, listí a výhonky. Jako prevence nedostatku živin se doporučuje k lizu sůl obohacená o různé minerální látky.

Péče a sledování zdravotního stavu

Tuři jsou obecně relativně odolní vůči nemocem. Je třeba sledovat především zdravotní stav kopyt. Vzhledem k tomu, že tato zvířata rychle pohltnou velké množství potravy, je jisté riziko, že spolknou cizí kovové předměty, které by mohly vést k onemocnění.

Výcvik a zaměstnání

Protože mají silnou potřebu společnosti, má se s tury pracovat dle možnosti ve skupinách. Pro výcvik je vhodný pohyb v kroku a klusu, možné by bylo také skákání přes překážky do výšky cca 80 cm vysokých. Tuři jsou velmi vhodné zvláště pro tzv. společné vystoupení s jinými druhy zvířat.

Doporučení pro kontrolu.

Je zapotřebí kontrolovat stav kopyt

E. STEREOTYPIE

Stereotypie představují stále stejné opakování vrozených způsobů chování anebo zvukových projevů. Vyznačují se vysokým stupněm stálosti (konstantností formy). Také naučené chování může dosáhnout vysokého stupně stereotypu, obzvláště u jednoduchých pohybů.

V užším slova smyslu se mluví o stereotypiích jenom tehdy, když se stále opakuje patologické chování bez zjevného významu (porucha chování). Nápadné a někdy celé hodiny trvající pohybové stereotypy (např. otáčení hlavy, kývání anebo kroucení a otáčení celého těla, běhání sem a tam po určitých drahách) se vyskytují především u zvířat chovaných v zajetí. Mohou být následkem chovu v příliš malých anebo nedostatečně zařízených klecích, držení společensky žijících zvířat v izolaci anebo nedostatečného zaměstnání.

K stereotypiím dochází tak, že zvířata musí vykonávat pohyby, které u jejich druhu vyplývají z přirozených impulsů (šplhání u opic, běh u vlků, ledních medvědů a slonů), v trvale omezených prostorových a strukturních podmínkách. Kromě toho se stereotypem mohou stát také formy konfliktního chování. Orientace pohybu se potom zafixuje tak silně, že se naučený vzorec chování dá později jen těžko změnit. Jestliže se naopak stereotypní pohyby vyskytují pouze krátkodobě a jsou vyvolané zřejmým podnětem (např. před krmením anebo před představením), není nutné je považovat za stereotypy ve smyslu poruchy chování.

Posouzení stereotypů vyžaduje předcházející dlouhodobé intenzivní pozorování zvířete. V případě potřeby mohou být přizváni další odborníci.

F. PŘEPRAVA CIRKUSOVÝCH ZVÍŘAT

Pro přepravu platí příslušné předpisy, například:

Zákazy

- Je zakázáno přepravovat anebo nechat přepravovat nemocná anebo zraněná zvířata. To neplatí pro převoz zvířat na veterinární ošetření anebo je-li převoz jinak potřebný k tomu, aby se dalo vyhnout bolesti, trápení anebo zranění zvířete.
- Mláďata savců, u kterých ještě není úplně zhojený pupek, obzvláště telata mladší než 14 dní, jakož i březí samice savců, které během dopravy mohou začít rodit, které právě rodí anebo porodily před méně než 48 hodinami, se nesmí přepravovat. To neplatí, je-li převoz nezbytný k tomu, aby se dalo zabránit bolesti, strádání anebo zranění zvířete, jsou-li rodičí samice savců s narušeným celkovým zdravotním stavem přepravovány na jatka a pokud schopnost k transportu písemně povolil veterinář.
- Kromě toho smí být mláďata savců, kteří ještě nejsou odstaveni od matky, anebo kteří ještě nejsou zvyklí na samostatný příjem potravy, přepravováni pouze společně s jejich matkami.

Zásady

- Zvířata se mohou přepravovat pouze tehdy, jestliže jejich tělesný stav dovoluje plánovaný transport.
- V průběhu přepravy musí mít zvíře k dispozici dostatek místa. Pokud se přepravuje více zvířat, musí být pro každé zvíře k dispozici neomezeně použitelný prostor, který má mít takové rozměry, aby všechna zvířata mohla stát ve své přirozené vzpřímené poloze a aby všechna zvířata s výjimkou dospělých koní mohla současně ležet, jestli nevznikly jiné požadavky pro to, aby se dalo vyhnout bolesti, trápení anebo zranění zvířete.

- Při stanovování rozměrových parametrů prostoru, který zvířata mohou neomezeně využívat, se musí přihlídnout k druhu, hmotnosti, velikosti, věku, aktuálnímu stavu zvířete a délce trvání přepravy.
- Když zvíře v průběhu přepravy onemocní anebo se zraní, musí dopravce a vedoucí transportu bezodkladně vykonat anebo zajistit první pomoc a nouzové ošetření zvířete, je-li to vzhledem k zátěži zvířete potřebné. V případě nutnosti se musí zvířata nechat ošetřit veterináři anebo bezbolestně usmrtit.
- Dopravce a vedoucí transportu mají zajistit, že zvířata budou přepravena bez újmy na zdraví, zdržení (s výjimkou nutných přestávek ke krmení a péči o zvířata) a bez bolesti, trápení a poranění. Na místě určení se zvířata musí bezodkladně vyložit.

Nakládání zvířat

- Zvířata se smí nakládat pouze tak, aby se jim nezpůsobila bolest, trápení anebo poranění. Savci se při nakládce nesmí zdvíhat a tahat za hlavu, uši, rohy, nohy, ocas anebo kůži a ptáci se nesmí zdvíhat za hlavu anebo peří.
- Dopravce a vedoucí transportu mají zajistit, že
 - na nakládání zvířat budou použita vhodná zařízení jako můstky, rampy anebo lávky
 - zařízení k nakládce mají takové podlahové plochy, aby zabraňovaly uklouznutí zvířat
 - zařízení k nakládce mají mít boční zábradlí, které zvířata nemohou překonat, nemohou přes něj prostrčit končetiny a zranit se
 - se nebudou používat žádná mechanická zařízení, ve kterých se savci nakládají zavěšení
- Pomůcky k pohánění se mohou použít jenom na vedení zvířat. Použití elektrických hnacích pomůcek je zakázáno.
- Jestliže se teplokrevní obratlovci přepravují v jednom dopravním prostředku, mají být rozděleni po druzích. To ale neplatí pro zvířata, u kterých by oddělení mohlo představovat zátěž. Zvířata, která se oproti jiným trvale chovají nesnášenlivě nebo proti kterým je trvale nasměrováno agresivní chování, je zapotřebí přepravovat odděleně. Jestliže se v jednom dopravním prostředku přepravují zvířata různého věku, mají se dospělá zvířata a mláďata od sebe oddělit. To neplatí pro zvířata s neodstaveným potomstvem anebo savce, kteří ještě nejsou zvyklí na samostatné přijímání potravy a pití. Jestliže se zvířata nakládají ve skupině, neměly by rozdíly v hmotnosti – vztažené na nejtěžší zvíře – překročit 20%.
- Zvířata se smí přivázat pouze tehdy, pokud se jim tím nemůže způsobit bolest, trápení a zranění. Materiál a způsob uvázání by měl vydržet očekávanou zátěž a uvázaná zvířata by měla mít možnost přijímat potravu a vodu a s výjimkou dospělých koní si také lehnout. Zvířata nesmí být uvázána za rohy anebo nosní kroužek.
- Zvířata se nesmí v dopravních prostředcích přepravovat společně se zbožím, které by jim mohlo způsobit bolest, trápení anebo zranění.

Požadavky na dopravní prostředky

- Zvířata se smí přepravovat pouze v dopravních prostředcích, které jsou uzpůsobeny tak, aby se v nich zvířata nemohla zranit. Dopravní prostředky musí zejména
 - být postaveny ze zdravotně nezávadných materiálů
 - být v bezvadném stavu po stránce technické a hygienické
 - odolávat dopravní zátěži i působení zvířat tak, aby nedošlo k poškození zdraví zvířat
 - poskytovat zvířatům ochranu proti nepřízní klimatu a silným výkyvům počasí
 - co se týče mikroklimatických podmínek, odpovídat příslušnému druhu zvířat a podmínkám, za kterých přeprava probíhá
 - mít k dispozici vybavení, které neustále zajišťuje zvířatům dostatečný přívod čerstvého vzduchu

- mít neklouzavou podlahu, která
 - je dost pevná, aby unesla hmotnost přepravovaných zvířat
 - je uzpůsobena tak, aby se zvířata nemohla zranit
 - je pokryta dostatečnou vrstvou podestýlky
- být uzpůsobeny tak, aby zvířata nemohla utéci a ani se zranit, i když vystrčí ven některé části těla,
- mít dveře, víko anebo posuvná vrata, která lze bezpečně zavřít a nedají se samočinně otevřít.
- Dopravní prostředky musí být možno jednoduše čistit a dezinfikovat.
- Přepravní vozy musí
 - pokud je to nutné, mít možnosti k upevnění oddělovacích stěn a k bezpečnému uvázání zvířat
 - být konstruovány tak, aby byl v případě potřeby každý savec dosažitelný pro ošetřující osobu
 - být opatřeny pevnou střechou anebo nepromokavou plachtou.

G. VÝCHOVA A VÝCVIK

1. Obecné zásady

Výchova a výcvik

Výchova znamená odbourávání strachu z kontaktu mezi zvířetem a člověkem. Současně se vytváří důvěrný vztah i respekt. Kromě toho si zvíře musí také přivyknout na „handling“ (manipulaci).

Výcvik znamená takové působení člověka na zvíře, které vyvolává druhově specifické reakce vhodnými prostředky dorozumění. Zde se nesmí přehlédnout, že vrozené normy reagování individuí jednoho druhu daleko přesahují to, jak se projevují v přírodě.

Pokrytí potřeb a vyvarování se zranění

Každý živočich se projevuje chováním, které odpovídá jeho druhu, aby využil materiály, podněty a struktury (vlastní růst a sebezáchova) anebo se jim vyhnul (sebezáchova). Spouštěči takového chování jsou okolnosti a poznávací procesy, které jsou přítomny přinejmenším u všech výše vyvinutých zvířat.

Původní životní prostředí

V původním životním prostředí se vyvinuly v průběhu evoluce druhově specifické normy reagování, ke kterým je nutné při chovu a zacházení se zvířaty přihlížet.

Sociální skupina

Zvířata, u kterých je život ve skupinách druhově podmíněný, se cítí bezpečně jenom ve společnosti jiných jedinců svého druhu anebo živočichů, které akceptují jako své partnery.

Únikové chování

Útěk, vyhýbaní se a kritické reakce slouží zvířeti k tomu, aby se vyhnulo zraněním. Tyto reakce se musí na počátku výcviku odstranit. Důvěra se projeví tím, že se odbourají únikové reakce zvířete vůči člověku. To znamená pro zvíře jistotu i v hrozivých situacích.

2. Vztah člověk - zvíře

Člověk jako partner

Požadavky na člověka: schopnost vcítění se (empatie), trpělivost a důslednost, poznání vrozeného chování daného druhu zvířat, získaného individuálního chování a schopnost vyvodit z výrazového chování zvířete jeho aktuální rozpoložení.

Při správném výcviku musí zvíře vnímat člověka jako svého silnějšího partnera, toho se však nedá docílit násilím, ale vcítěním se, trpělivostí a důsledností.

Pomůcky

Pomůcky jsou dorozumivací prostředky, které slouží k vyvolání požadovaných reakcí. Pomůcky mají být srozumitelné a využívány důsledně a s co nejmenší námahou a v zásadě nesmí způsobovat zvířeti bolest.

Typy pomůcek (příklady):

- hlasové pomůcky: uklidňování, podněcování, hanění
- zrakové znaky: řeč těla
- dotek: ruka, prut, bič
- vedení: opratě, lonže, sloní háčky
- zátěž: přemístění zátěže při ježdění
- odměna: potrava, hlas, pohlázení

Učení pomocí odměn

Zvíře si spojí podání pomůcek, své vlastní reakce a odměnu jako „příjemné“, žádnou odměnu jako „nepříjemné“. Učení může probíhat jen po malých krocích. Na nové okolí a na pomůcky si zvířata musí přivykat pomalu, postupně a trpělivě, aby u nich nevznikla žádná nejistota.

Tresty

Výcvik prostřednictvím trestů je z etiologického hlediska nevhodný, neefektivní a přiči se zákonu o ochraně zvířat; uvádí zvíře do nejistoty. K přísnému napomenutí by mělo tedy dojít jen v situacích, kdy to je nezbytné. Má být přiměřené a nesmí zvířeti způsobit déletrvající anebo stále opakující se bolest.

„Chybové“ reakce

Zvíře dělá „chyby“ jenom tehdy, když neporozumělo pomůckám, je rušena jeho pozornost anebo je přetěžováno, a také tehdy, když se cvičení opakuje příliš často. Jestliže věk, tělesný vývoj a chování zvířete neodpovídají požadovanému výkonu, zvíře se nechová podle očekávání a člověk si to často nesprávně interpretuje jako „chybu“.

3. Výcvik a využití

K této tématice vyšla v půli roku 2001 v nakladatelství Enke, Stuttgart kniha Klause Zeeba s pracovním názvem „Partnerství se zvířaty v cirkuse – kompendium pro výcvik zvířat“.

Tato kniha popisuje cca 100 prvků výcviku a obsahuje stejné množství obrázků a vysvětlivek. Kniha je cenným doplňkem tohoto doporučení a lze ji pořídit prostřednictvím knižního obchodu.

Soulad s okolím

Zvířata jsou schopna plně rozvinout své vlohy při výcviku a využívání jen tehdy, pokud se svým druhově specifickým způsobem nacházejí v souladu se svým okolím a člověkem.

Cíl výcviku

Pomocí pomůcek se má u zvířete dosáhnout takových tělesných pozic a pohybu, které jsou v rámci jeho druhově specifických norem reagováním.

Faktory ve vztahu člověk/zvíře

Druhově specifická norma reagování individua a obecný postoj člověka tvoří výchozí pozici. K tomu přistupují speciální faktory, pokud jde o zvíře.

Faktory, které se vztahují k jednotlivým zvířatům

- původ
- věk
- pohlaví
- sociální postavení (pozice ve skupině)
- druh výcviku
- stav výcviku
- situace v okolí
- zdravotní stav
- momentální stav.

IV. POUŽITÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA

AATA – Transportation of Live Animals by Road, 1996.

ANDĚRA, Miloš, 1999: České názvy živočichů II. Savci (Mammalia). Národní muzeum Praha.

IATA – Live Animals Regulations 26 th Edition, 1999.

Gutachten über Mindestanforderungen an die Haltung von Säugetieren - 1996, BMELF Bonn

Leitlinien für die Haltung, Ausbildung und Nutzung von Tieren in Zirkusbetrieben oder ähnlichen Einrichtungen. Bundesministerium für Verbraucherschutz, Ernährung und Landwirtschaft

Vyhláška Mze, kterou se stanoví nebezpečné druhy zvířat č. 75/1996 Sb.

Vyhláška MŽP č. 395/1992 Sb.

Zákon na ochranu zvířat proti týrání č. 246/1992 Sb.

Zákon na ochranu přírody a krajiny č. 114/1992 Sb.

Zákon o myslivosti č. 23/1969 Sb.

Zákon o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů (veterinární zákon) č. 166/1999 Sb.

Doporučení Ústřední komise pro ochranu zvířat Podmínky chovu savců volně žijících druhů v zajetí. Ministerstvo zemědělství ČR Praha 2000.

V. PŘÍLOHY

Následující přílohy jsou výňatky ze zákonů zmíněných v obecné části textu týkající se savců.

246/1992 Sb. ZÁKON

České národní rady ze dne 15. dubna 1992

na ochranu zvířat proti týrání

Změna: 162/1993 Sb., Změna: 193/1994 Sb., Změna: 243/1997 Sb., Změna: 30/1998 Sb.

Zvířata jsou stejně jako člověk živými tvory, schopnými na různém stupni pociťovat bolest a utrpení, a zasluhují si proto pozornost, péči a ochranu ze strany člověka.

§ 1

Účel zákona

Účelem zákona je chránit zvířata, jež jsou živými tvory schopnými pociťovat bolest a utrpení, před týráním, poškozováním jejich zdraví a jejich usmrcením bez důvodu, pokud byly způsobeny, byť i z nedbalosti, člověkem.

§ 2

- (1) **Zakazuje se týrání zvířat jak volně žijících, tak i chovaných v lidské péči.**
- (2) Zakazují se všechny formy propagace týrání zvířat.

§ 4

Za týrání se považuje

- a) nutit zvíře k výkonům, které neodpovídají jeho fyzickému stavu a biologickým schopnostem a prokazatelně překračují jeho síly,
- b) podrobit zvíře výcviku nebo je použít k veřejnému vystoupení či podobným účelům, pokud je pro ně spojeno s bolestí, utrpením nebo poškozením,
- c) z jiných než zdravotních nebo pokusných důvodů
 1. **omezovat výživu zvířete včetně jeho napájení**, nestanoví-li zvláštní předpis jinak,
 2. podávat zvířeti potravu obsahující příměsi nebo předměty, které mu způsobují bolest, utrpení nebo jej jinak poškozují,
 3. **omezovat bez nutnosti svobodu pohybu nutnou pro zvíře určitého druhu**, pokud by omezování způsobilo utrpení zvířete,
- k) **chovat zvířata v nevhodných podmínkách** nebo tak, aby si sama nebo vzájemně způsobovala utrpení,
- l) zasahovat do průběhu porodu způsobem, který neodpovídá obtížnosti porodu, zvyšuje bolest anebo poškozují zdraví matky i mláďete,
- m) zacházet se zvířetem, přepravovat je nebo je pohánět způsobem, který vyvolává nepřiměřenou bolest, utrpení nebo poškození zdraví anebo vede k jeho neúměrnému fyzickému vyčerpání,
- n) používat k vázání zvířete prostředky, které způsobují utrpení,

- o) usmrtit zvíře způsobem působícím nepřiměřenou bolest nebo utrpení,
- p) **překrmovat zvířata**, zejména drůbež, ve velkochovech násilným způsobem,
- r) **používat živá zvířata ke krmení těch druhů zvířat, u nichž z biologických důvodů není takový způsob výživy nutný.**

§ 5

(1) **Nikdo nesmí bez důvodu usmrtit zvíře.**

§ 6

Nikdo nesmí zvíře opustit s úmyslem se ho zbavit nebo je vyhnat. Za opuštění zvířete se nepovažuje vypuštění zvířete do jeho přirozeného prostředí, pokud je to vhodné z hlediska stavu zvířete a podmínek prostředí.

§ 8

Chovatel je povinen umožnit pracovníkům orgánů ochrany zvířat provádějícím dozor nad dodržováním ustanovení tohoto zákona a obecně závazných právních předpisů vydaných na jeho základě **vstup do objektů chovu**, do objektů, v nichž je provozována obchodní činnost se zvířaty, přepravují se zvířata, jsou porážena hospodářská zvířata anebo prováděny pokusy na zvířatech.

§ 13

Ochrana zvířat v zájmových chovech

(1) **Každý je povinen zabezpečit zvířeti v zájmovém chovu přiměřené podmínky pro zachování jeho fyziologických funkcí a zajištění jeho biologických potřeb** tak, aby nedocházelo k bolesti, utrpení nebo poškození zdraví zvířete, a učinit opatření proti úniku zvířat.

(2) Je zakázáno chovat zvířata v zájmových chovech, jestliže chovatel nebo občan vytvořil takové podmínky chovu, že v dalších generacích zvířat na základě dědičnosti budou zvířatům chybět části těla nebo orgány nebo budou-li orgány zvířat funkčně nezpůsobilé anebo znetvořené.

(3) **Chov nebezpečných druhů zvířat**, a to jedinců i skupin, mimo zařízení zoologických zahrad registrovaných státem **podléhá schválení okresní nebo městské veterinární správy** příslušné podle místa chovu zvířete.

(4) **Žádost o povolení chovu musí obsahovat**

- a) jméno a příjmení odpovědné osoby a její kvalifikaci,
- b) druh a počet chovaných jedinců,
- c) stručný popis chovu a jeho vybavení.

(5) **Příslušná okresní nebo městská veterinární správa neudělí povolení** podle odstavce 3, **nejsou-li dodrženy podmínky** podle odstavce 1. Příslušná okresní nebo městská veterinární správa **může rozhodnutím povolení změnit nebo odejmout**, jestliže se změnilo nebo zanikly podmínky, za jakých bylo uděleno. **Povolení k chovu nebezpečných druhů zvířat se vydává na tři roky a může být na písemnou žádost prodlouženo.** Příslušná okresní nebo městská veterinární správa, která povolení vydala, je **povinna alespoň jednou za rok provádět dozor** nad dodržováním podmínek chovu. Záznamy o provedené kontrole uchová po dobu pěti let.

§ 19

(1) **Orgány ochrany zvířat jsou**

- a) ministerstvo (*zemědělství*),
- b) ústřední komise,
- c) orgány veterinární správy,
- d) ústřední orgány státní správy, pokud do jejich působnosti spadá řízení právnických osob, jejichž předmětem činnosti je provádění pokusů na zvířatech, a Akademie věd České republiky (dále jen "příslušné státní orgány").

(2) Na úseku ochrany zvířat vykonávají též ve vymezeném rozsahu působnost obce.

§ 21

Ústřední komise

(1) Ústřední komise doporučuje opatření a koordinuje plnění úkolů na úseku ochrany zvířat.

(3) Ústřední komise

a) projednává, koordinuje a kontroluje plnění úkolů ochrany volně žijících zvířat, hospodářských a pokusných zvířat a zvířat v zájmových chovech včetně zvířat v zoologických zahradách a předkládá příslušným státním orgánům návrhy na nezbytná opatření,

§ 22

Orgány veterinární správy

(1) Okresní a městské veterinární správy

a) **vykonávají dozor nad dodržováním povinností uložených chovatelům** a ostatním fyzickým a právnickým osobám tímto zákonem a obecně závaznými právními předpisy vydanými na jeho základě,

b) **schvalují chov nebezpečných druhů zvířat** podle § 13 odst. 3 tohoto zákona.

(2) Státní veterinární správa České republiky vykonává dozor nad dodržováním povinností stanovených tímto zákonem a obecně závaznými právními předpisy vydanými na jeho základě v případech, kdy si to vyhradí.

§ 24

Obce

a) **projednávají přestupky** na úseku ochrany zvířat,

b) **ukládají pokuty** chovatelům podle § 27 tohoto zákona.

§ 25

Pracovníci orgánů ochrany zvířat pověřeni výkonem dozoru nad dodržováním povinností stanovených tímto zákonem a obecně závaznými právními předpisy vydanými na jeho základě **jsou oprávněni**

a) **vstupovat** do chovných, dodavatelských a uživatelských zařízení, do objektů, v nichž je prováděna obchodní činnost se zvířaty, **do objektů chovatelů, v nichž jsou chována zvířata**, a do objektů, v nichž jsou zvířata porážena,

b) **vyžadovat od chovatelů potřebné doklady**, informace, věcnou osobní a jinou pomoc nezbytnou k výkonu své činnosti; tato pomoc je bezplatná.

§ 27

Správní delikty chovatelů

(1) Správního deliktu ⁷⁾ na úseku ochrany zvířat proti týrání se dopustí chovatel, který

- a) ztěžuje nebo maří výkon dozoru prováděného příslušným orgánem ochrany zvířat,
- b) poruší jinou povinnost stanovenou chovateli tímto zákonem a obecně závaznými právními předpisy vydanými na jeho základě.

(2) **Za porušení povinnosti** podle odstavce 1 se uloží **pokuta do výše 50000 Kč** a za **opětovné porušení** povinnosti uvedené v odstavci 1 pokuta **do výše 200000 Kč**.

(7) Výnos pokut je příjmem obcí.

§ 28

Přestupky

(1) Přestupku na úseku ochrany zvířat proti týrání se dopustí občan, který

- a) provádí bez povolení pokusy na zvířatech,
- b) **chová jedince nebezpečného druhu zvířat bez schválení** podle § 13 odst. 3 tohoto zákona,
- c) poruší jinou povinnost stanovenou tímto zákonem a obecně závaznými právními předpisy vydanými na jeho základě,
- d) trpí týrání zvířat nezletilými nebo nesvéprávními osobami, za které odpovídá.

(2) **Za přestupek** podle odstavce 1 písm. c) lze uložit **pokutu do 10000 Kč** a za přestupek podle odstavce 1 písm. a) a b) a **za opětovné spáchání přestupku** podle odstavce 1 písm. c) pokutu **do výše 15000 Kč**.

§ 28a

Zvláštní opatření

(1) **Na návrh okresní nebo městské veterinární správy může obec správním rozhodnutím nařídít odebrání týraného zvířete**, vyžaduje-li to jeho zdravotní stav. Odvolání proti rozhodnutí o odebrání zvířete nemá odkladný účinek.

(2) Náklady spojené s odebráním zvířete a následnou péčí o něj hradí osoba, jíž bylo zvíře odebráno.

(3) Náklady na léčení zvířete, které bylo týráno a poškozeno tak na jeho zdraví, ponese osoba, jež tento stav způsobila, i když přesahuje hodnotu zvířete.

ZÁKON 23/1962 SB, O MYSLIVOSTI,
ve znění pozdějších předpisů

§ 19

(1) Zvěří podle tohoto zákona se rozumí:

a) zvěř srstnatá:

jelen (příslušníci rodu *Cervus*), daněk skvrnitý (*Dama dama* L.), srnec obecný (*Capreolus capreolus* L.), jelenec (příslušníci rodu *Odocoileus*), los evropský (*Alces alces* L.), kamzík horský (*Rupicapra rupicapra* L.), kozorožec horský (*Capra ibex* L.), koza bezoárová (*Capra aegagrus* Erxleben), muflon (*Ovis musimon* Pall.), prase divoké (*Sus scrofa* L.), svišť horský (*Marmota marmota* L.), zajíc polní (*Lepus europaeus* Pall.), králík divoký (*Oryctolagus cuniculus* L.), medvěd brtník (*Ursus arctos* L.), rys ostrovid (*Lynx lynx* L.), kočka divoká (*Felis silvestris* Schreb.), vlk (*Canis lupus* L.), liška obecná (*Vulpes vulpes* L.), kuna lesní (*Martes martes* L.), kuna skalní (*Martes foina* Ersl.), mývalovec kuní (*Nyctereutes procyonoides* Gray), tchoř tmavý (*Putorius putorius* L.), tchoř světlý (*Putorius eversmanni* Less.), lasice hranostaj (*Mustela erminea* L.), lasice kolčava (*Mustela nivalis* L.), vydra říční (*Lutra lutra* L.), jezevec lesní (*Meles meles* L.), veverka obecná (*Sciurus vulgaris* L.), ondatra pižmová (*Ondatra zibethica* L.),

75/1996 Sb. VYHLÁŠKA
Ministerstva zemědělství ze dne 26. března 1996,
KTEROU SE STANOVÍ NEBEZPEČNÉ DRUHY ZVÍŘAT

Ministerstvo zemědělství podle 3 písm. h) zákona České národní rady č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění zákona č. 162/1993 Sb., stanoví:

§ 1

Nebezpečné druhy zvířat ¹⁾

4. z třídy savců (Mammalia)

- a) všechny druhy z řádu primáti (Primates) s výjimkou makiů (podčeleď Cheirogaleinae) a příslušníků čeledí kombovití (Galagidae), nártounovití (Tarsiidae) a kosmanovití (Callithricidae)
- b) všechny druhy z řádu šelmy (Carnivora) včetně ploutvonožců (Pinnipedia), s výjimkou domestikovaných druhů pes (*Canis familiaris*), kočka (*Felis catus*), fretka (*Putorius furo*)
- c) příslušníci řádu chobotnatci (Proboscidea)
- d) všechny druhy z řádu lichokopytníci (Perissodactyla) a všechny druhy z řádu sudokopytníci (Artiodactyla), s výjimkou domestikovaných druhů kůň (*Equus caballus*), osel (*Equus asinus*), prase (*Sus domesticus*), koza (*Capra hircus*), ovce (*Ovis aries*), tur (*Bos taurus*) a některých kříženců (mula, mezek)
- e) všechny druhy řádu ptakořitní (Monotremata), z řádu vačnatci (Marsupialia) d'ábel medvědovitý (*Sarcophilus harrisii*) a všechny druhy klokanů z rodů *Macropus*, *Megaleia*, *Wallabia* a *Dendrolagus*, z řádu hlodavci (Rodentia) dikobrazi (čeledi Hystricidae a Erethizontidae), z řádu chudozubí (Edentata) mravenečník velký (*Myrmecophaga tridactyla*) a lenochodi (čeleď Bradypodidae).

395/1992 Sb. VYHLÁŠKA
Ministerstva životního prostředí
 kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 114/1992 Sb.,
 o ochraně přírody a krajiny v platném znění

Příloha č. III

1. Druhy kriticky ohrožené - savci (Mammalia)

- bobr evropský - *Castor fiber*
- kočka divoká - *Felis silvestris*
- medvěd hnědý - *Ursus arctos*
- plch zahradní - *Eliomys quercinus*
- sysel obecný - *Citellus citellus*
- vlk - *Canis lupus*
- vrápenec malý - *Rhinolophus hipposideros*
- vrápenec velký - *Rhinolophus ferrumequinum*

2. Druhy silně ohrožené - savci (Mammalia)

- los evropský - *Alces alces*
- myšivka horská - *Sicista betulina*
- netopýr černý - *Barbastella barbastellus*
- netopýr parkový - *Pipistrellus nathusii*
- netopýr pobřežní - *Myotis dasycneme*
- netopýr stromový - *Nyctalus leisleri*
- netopýr velkouchý - *Myotis bechsteini*
- netopýr velký - *Myotis myotis*
- netopýr ostrouchý - *Myotis blythi oxygnatus*
- rejsek horský - *Sorex alpinus*
- rys ostrovid - *Lynx lynx*
- vydra říční - *Lutra lutra*

3. Druhy ohrožené - savci (Mammalia)

- bělozubka bělobřichá - *Crocidura leucodon*
- křeček polní - *Cricetus cricetus*
- netopýr Brandtův - *Myotis brandti*
- netopýr brvitý - *Myotis emarginatus*
- netopýr dlouhouchý - *Plecotus austriacus*
- netopýr pestrý - *Vespertilio murinus*
- plch lesní - *Dryomys nitedula*
- plch velký - *Glis glis*
- tchoř stepní - *Putorius eversmanni*
- veverka obecná - *Sciurus vulgaris*

Ústřední komise pro ochranu zvířat (ÚKOZ)

Adresa : Ústřední komise pro ochranu zvířat, Těšnov 17, 117 05 Praha 1
 tel. 02-21812339, 21812326 fax: 02-21812967

E-mail: ukoz@mze.cz

Informace o ÚKOZ, aktuální data najdete na internetu: <http://www.mze.cz/cz/ukoz>